

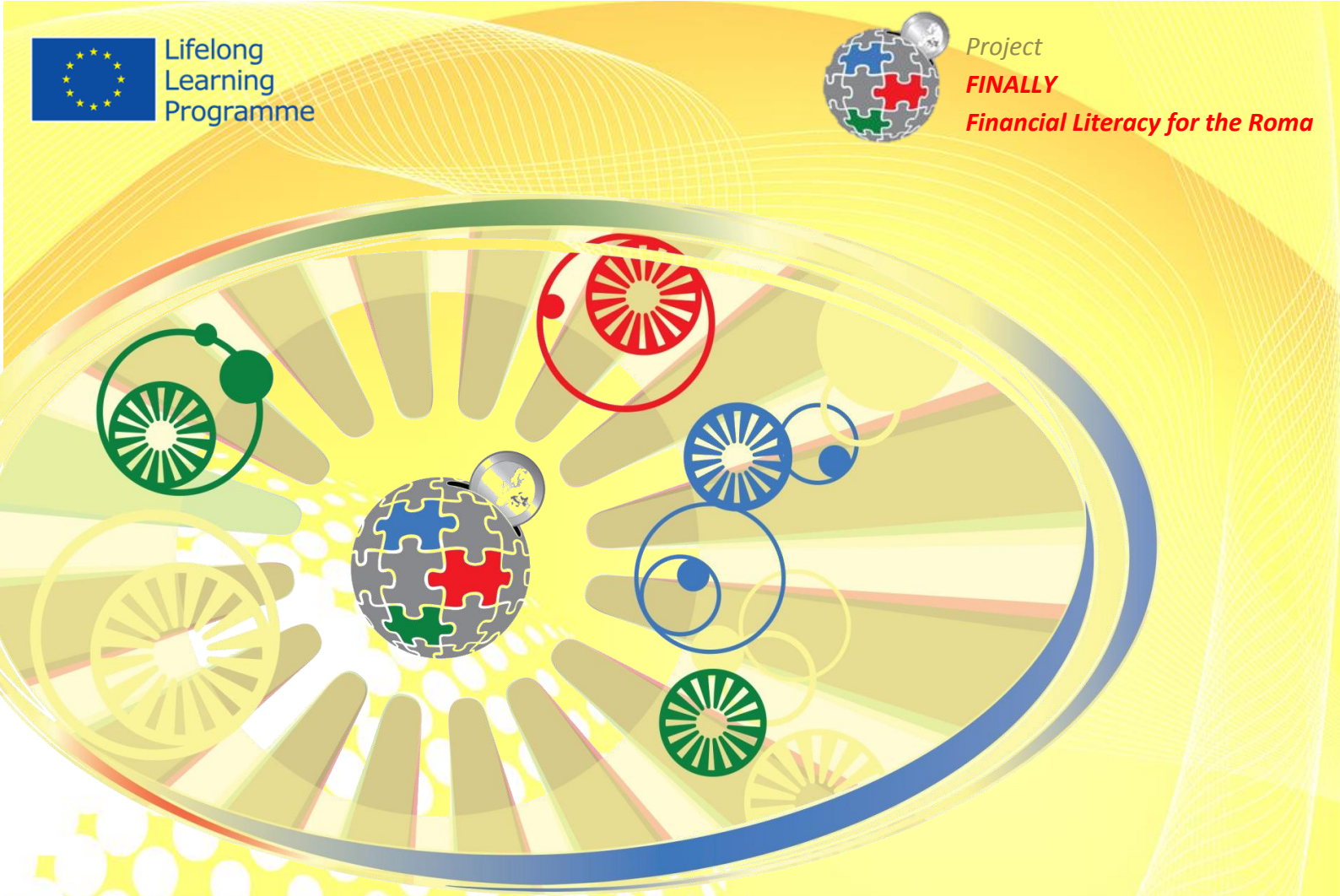
Lifelong
Learning
Programme

Project

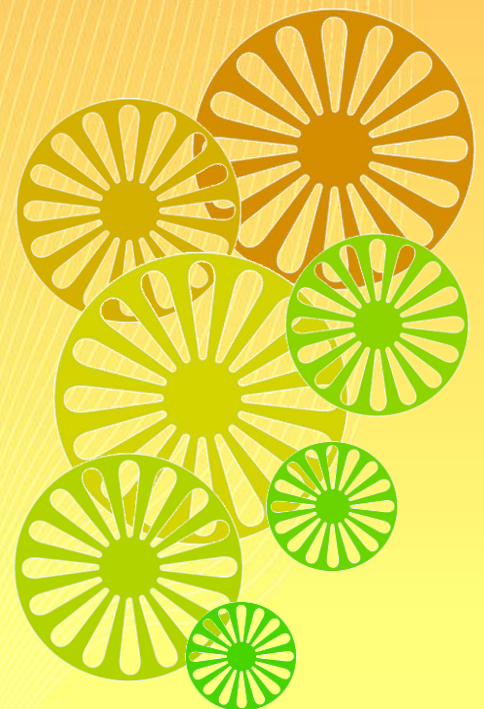
FINALLY

Financial Literacy for the Roma

Διαχειριζόμενοι την αβεβαιότητα

*Έρευνα πάνω στον οικονομικό αλφαριθμητισμό των
οικογενειών Ρομά σε έξι χώρες*

Ταυτότητα του Προγράμματος

Πρόγραμμα: Πολυμερή Σχέδια Grundtvig

Τίτλος του Προγράμματος: Οικονομικός Αλφαριθμητισμός των Ρομά

Ακρώνυμο: FINALLY

Αρ. Προγράμματος: 527860-LLP-1-2012-1-SI-GRUNDTVIG-GMP

Συντονιστής προγράμματος: Κέντρο Ανάπτυξης και Εκπαίδευσης Novo mesto (RIC Novo mesto), Σλοβενία

Πληροφορίες για το ηλεκτρονικό βιβλίο

Τίτλος: Διαχειριζόμενοι την αβεβαιότητα. Έρευνα πάνω στον οικονομικό αλφαριθμητισμό των οικογενειών Ρομά σε έξι χώρες

Συγγραφείς: Εισαγωγή, Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των κοινοτήτων Ρομά, Συμπεράσματα και συστάσεις: Oana Marcu

Σχεδιασμός και μεθοδολογία Έρευνας, Αποτελέσματα: Anita Bacigalupo

Βασισμένο στις Εθνικές Αναφορές των:

Oana Marcu και Anita Bacigalupo (Ιταλία)

Ana Popović και Jelena Stanković (Σερβία)

Savka Savova (Βουλγαρία)

Gabi Ogulin Počrvina και Simona Pavlin (Σλοβενία)

Eva Nemčovská, Mária Garabázdová, Martin Rusnák (Σλοβακία)

Joseph Hassid και Άγγελια Καραλή (Ελλάδα)

Εταίροι: Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο της Nis (Σερβία), Τμήμα Επιστημών Υγείας και Κοινωνικής Εργασίας, Πανεπιστήμιο Trnava (Σλοβακία), Codici Agenzia di Ricerca Sociale s.c. (Ιταλία), Ίδρυμα Υγείας και Κοινωνικής Ανάπτυξης (Βουλγαρία), Τεχνική Εκπαιδευτική ΚΕΚ ΑΕ (Ελλάδα), Κέντρο Ερευνών Πανεπιστημίου Πειραιά (Ελλάδα), Action Synergy S.A. (Ελλάδα)

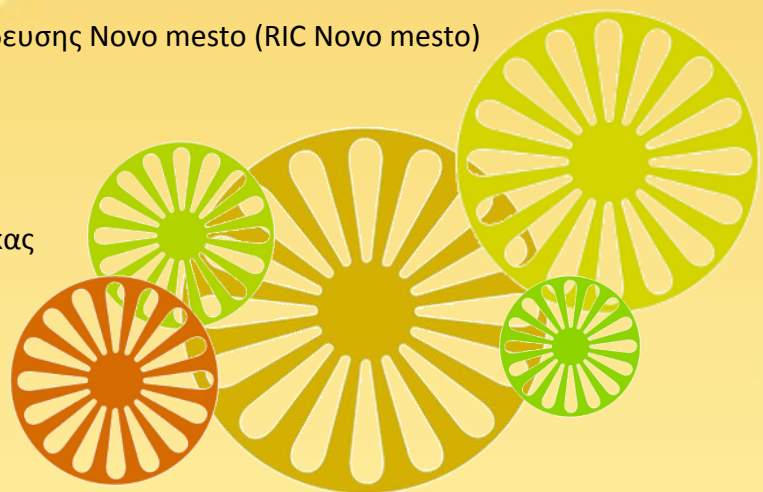
Δημοσιεύτηκε από: Κέντρο Ανάπτυξης και Εκπαίδευσης Novo mesto (RIC Novo mesto)

Εκπρόσωπος του Οργανισμού: Marjeta Gašperšič

Σχεδιάστηκε από: Michal Rafajdus

Μεταφραστής: Αλέξανδρος Διαμαντής- Μπαλάσκας

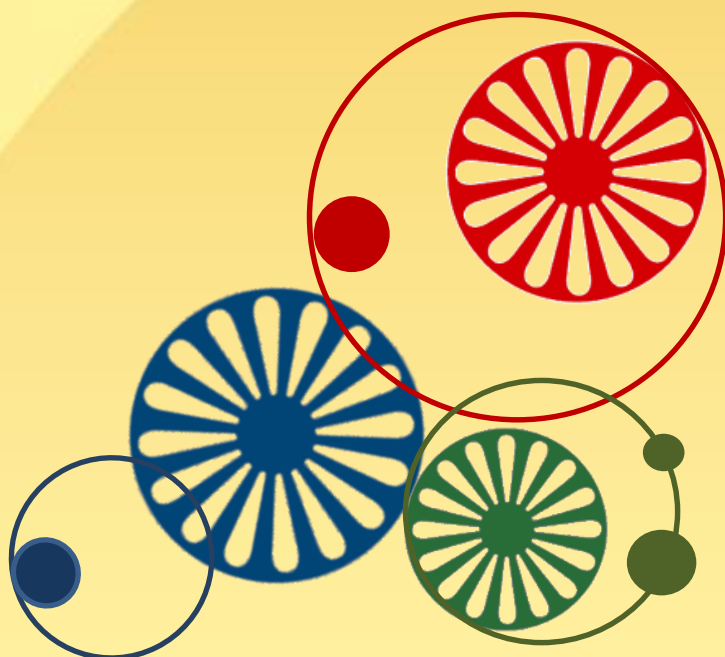
Έτος Δημοσίευσης: 2015

Το πρόγραμμα έχει χρηματοδοτηθεί με υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η παρούσα δημοσίευση εκφράζει αποκλειστικά τις απόψεις του συγγραφέα και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτή.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
1. Η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των ομάδων Ρομά	6
1.1 Στέγαση	6
1.2 Εργασία	8
1.3 Άλλοι τομείς κοινωνικής ένταξης.....	10
1.3.1. Υγεία	10
1.3.2 Σχολείο.....	10
1.3.3 Ευκαιρίες για την εκπαίδευση ενηλίκων	12
2. Σχεδιασμός και Μεθοδολογία Έρευνας	14
3. Αποτελέσματα	16
3.1 Πηγές Εισοδήματος.....	16
3.2 Κατανάλωση.....	18
3.3 Αναπαραστάσεις της οικονομικής επιτυχίας.....	22
3.4 Αποταμιεύσεις, επενδύσεις και πίστωση	24
3.5 Οι σχέσεις με τις τράπεζες	26
3.6 Προγραμματισμός για το μέλλον.....	27
4. Συμπεράσματα και συστάσεις	28
Αναφορές	31

Εισαγωγή

Ο παρόν τόμος είναι μια σύνθεση της έρευνας πεδίου που πραγματοποιήθηκε από τους τοπικούς εταίρους του προγράμματος Finally. Το Finally επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και δοκιμαστική εφαρμογή ενός προγράμματος κατάρτισης στον οικονομικό αλφαριθμητισμό το οποίο είναι σχεδιασμένο ειδικά για τις εκπαιδευτικές ανάγκες των Ρομά.

Η αρχική έρευνα που παρουσιάζουμε εδώ αφορά τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η διαχείριση των οικονομικών από τις οικογένειες Ρομά¹, ένα θέμα το οποίο μας επέτρεψε να καταλάβουμε τον τρόπο ζωής τους, να διερευνήσουμε τις επιπτώσεις του δυσβάσταχτου προβλήματος της φτώχειας και να πάρουμε μια εικόνα των διαδικασιών κοινωνικής ένταξης (με την ευρύτερη έννοια) αυτών των ομάδων. Συγκεκριμένα, η κατανάλωση φωτίζει την πιο συμβολική άποψη του χρήματος: αυτή που σχετίζεται με την τάξη, την εθνότητα, την αίσθηση του ανήκειν και την ταυτότητα. Την ίδια στιγμή η οικονομία των εμβασμάτων μιλάει για ιστορίες μετανάστευσης. Γι' αυτό το λόγο, μιλώντας για την διαχείριση των χρημάτων με τους Ρομά, αγγίξαμε πολλές πλευρές της ζωής τους.

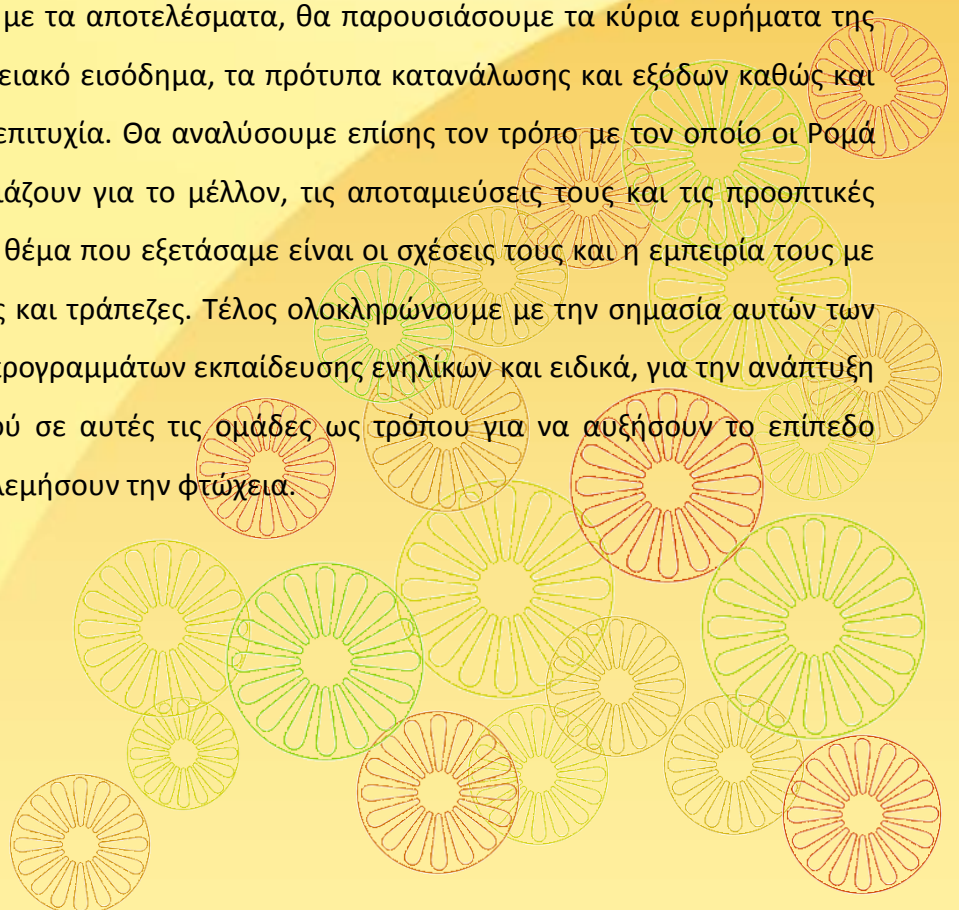
Η έρευνα για τις ομάδες Ρομά είναι γενικά ελλιπής και οι στατιστικές πολλές φορές είναι αναξιόπιστες. Αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή υπάρχει υποαντιπροσώπευση των Ρομά στα εθνικά δείγματα εξαιτίας των προκαταλήψεων που υπάρχουν σχετικά με αυτή τη ταυτότητα. Παρ' όλα αυτά, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προς την κατεύθυνση της εξέτασης και της δημοσιοποίησης της σκληρής κατάστασης στην οποία ζει η μεγαλύτερη μειονότητα της Ευρώπης και η οποία οφείλεται κυρίως σε δομικές ανισότητες και στις καθημερινές διακρίσεις (Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων – FRA – και UNDP 2012).

Είναι επίσης δύσκολο να ξέρουμε τον ακριβή αριθμό των Ρομά που ζουν σε κάθε Ευρωπαϊκή χώρα. Ο Piasere (2004) δείχνει ότι ο πληθυσμός των Ρομά είναι άνισα κατανομημένος στην Ευρώπη. Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όπως η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία, η Σλοβακία, η Σερβία και η ΠΓΔΜ έχουν τα υψηλότερα ποσοστά πληθυσμού Ρομά (μεταξύ 3,8% και 11% του πληθυσμού). Κάποιες Νότιες και Ανατολικές Ευρωπαϊκές χώρες έχουν χαμηλότερα ποσοστά Ρομά, όπως η Ελλάδα (1,5%), η Σλοβενία (0,4%), η Αλβανία, η Τσεχία και η Τουρκία. Στη

¹ Με τον όρο Ρομά αναφερόμαστε σε όλες τις ομάδες που μπορούν να περιληφθούν σε αυτή τη κατηγορία (συμπεριλαμβανομένων και των Σίντι στην Ιταλία). Το κάνουμε στο κείμενο για λόγους συντομίας ενώ στην έρευνα πεδίου προσέξαμε ιδιαίτερα να περιλάβουμε ανθρώπους που έρχονται από διαφορετική εθνοτική προέλευση μέσα στην κατηγορία των Ρομά και αναγνωρίσαμε τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων ομάδων.

Δυτική Ευρώπη, χώρες όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία έχουν τοπικές ιστορικές ομάδες καθώς και νεοαφιχθέντες μετανάστες και τα ποσοστά των Ρομά είναι μεταξύ 1,6% και 0,6%. Άλλες χώρες όπως η Μ. Βρετανία, η Γερμανία και η Ιταλία έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη. Ο ιταλικός πληθυσμός Ρομά, για παράδειγμα, αντιπροσωπεύει το 0,1-0,15% του γενικού πληθυσμού. Πιο πρόσφατα, οι μεταναστευτικές ροές από την Ανατολή προς τη Δύση άλλαξαν την σύνθεση και το μέγεθος των τοπικών πληθυσμών Ρομά, ειδικά μετά την πτώση των σοσιαλιστικών καθεστώτων. Ανάμεσα στις χώρες στις οποίες πραγματοποιήθηκε η έρευνα μας, η Βουλγαρία, η Σερβία και η Σλοβακία έχουν υψηλά ποσοστά Ρομά, η Ελλάδα και η Σλοβενία βρίσκονται σε ένα ενδιάμεσο επίπεδο, ενώ η Ιταλία είναι μία από τις χώρες που έχουν χαμηλό πληθυσμό Ρομά- τυπική κατάσταση για χώρα της Δυτικής Ευρώπης. Όσον αφορά τις μεταναστευτικές ροές, η Ιταλία και η Ελλάδα είναι τα τελευταία χρόνια χώρες προορισμού ενώ όλες οι υπόλοιπες είναι χώρες προέλευσης.

Παρά το γεγονός ότι οι αριθμοί είναι διαφορετικοί, υπάρχουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά σχετικά με την κατάσταση των Ρομά σε αυτές τις χώρες που αφορούν κυρίως επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης, κοινωνικό αποκλεισμό και δομικές διακρίσεις. Στις επόμενες σελίδες, αρχίζουμε περιγράφοντας την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση αυτών των ομάδων στις χώρες εταίρους, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα θέματα της οικογενειακής οικονομικής διαχείρισης και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Έπειτα, θα παρουσιάσουμε τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στο πρόγραμμα και θα εξετάσουμε την επιλογή των τοποθεσιών όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα. Στο κεφάλαιο σχετικά με τα αποτελέσματα, θα παρουσιάσουμε τα κύρια ευρήματα της έρευνας σχετικά με το οικογενειακό εισόδημα, τα πρότυπα κατανάλωσης και εξόδων καθώς και την εικόνα που έχουν για την επιτυχία. Θα αναλύσουμε επίσης τον τρόπο με τον οποίο οι Ρομά που έδωσαν συνέντευξη σχεδιάζουν για το μέλλον, τις αποταμιεύσεις τους και τις προοπτικές τους για επενδύσεις. Άλλο ένα θέμα που εξετάσαμε είναι οι σχέσεις τους και η εμπειρία τους με χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και τράπεζες. Τέλος ολοκληρώνουμε με την σημασία αυτών των ευρημάτων για την ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων και ειδικά, για την ανάπτυξη του οικονομικού αλφαριθμητισμού σε αυτές τις ομάδες ως τρόπου για να αυξήσουν το επίπεδο διαβίωσής τους και να καταπολεμήσουν την φτώχεια.

1. Η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση των ομάδων Ρομά

Για να μπορέσουμε να καταλάβουμε την οικονομική διαχείριση των οικογενειών, θα πρέπει να αρχίσουμε από την ανάλυση της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των ομάδων Ρομά η οποία είναι ενδεικτική των διαδικασιών ένταξης. Θα επισημάνουμε πώς ορισμένα προβλήματα, που προέρχονται από την φτώχεια και τις διακρίσεις, βαραίνουν στην καθημερινή διαχείριση του σπιτιού και των οικονομικών. Τα δύο πιο σημαντικά, κατά την άποψή μας, σχετίζονται με την στέγαση και την εργασία οι οποίες είναι επισφαλείς. Άλλοι τομείς κοινωνικής ένταξης, όπως η υγεία και η σχολική εκπαίδευση συντελούν επίσης σε κάποια από τα δομικά όρια που έχουν οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν την φτώχεια. Στο τέλος αυτής της ενότητας, θα μελετήσουμε το πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων για τους Ρομά στις συμμετέχουσες χώρες ώστε να δούμε τι μπορεί να προσφέρει η εκπαίδευση στον οικονομικό αλφαριθμητισμό σε όρους καινοτομίας και χρησιμότητας.

1.1 Στέγαση

Ο διαχωρισμός και οι ακατάλληλες συνθήκες στέγασης είναι διαδεδομένες σε περιοχές που ζουν Ρομά όπως επιβεβαιώνεται από διάφορες Ευρωπαϊκές έρευνες (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων - FRA, 2009). Εάν και υπάρχουν Ρομά που ζουν σε μικτά εθνικά περιβάλλοντα, όπως τονίστηκε σε μια περιφέρεια της Σλοβενίας (Prekmurje), και σε κάποιες περιπτώσεις, στην Ιταλία, σε κοινωνικές κατοικίες, συνήθως οι περισσότερες γειτονιές (ή «οικισμοί») όπου ζουν κατοικούνται εξ' ολοκλήρου από Ρομά. Όπως δείχνει η αναφορά του 2009 του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, μερικές φορές ο διαχωρισμός είναι το αποτέλεσμα σκόπιμης κυβερνητικής πολιτικής καθώς κάποια από τα προγράμματα που αφορούν τους Ρομά διατηρούν ή επεκτείνουν την απομόνωσή τους από τον γενικό πληθυσμό. Ένας άλλος λόγος για τον διαχωρισμό είναι η ιδιωτική αγορά κατοικίας. Ο διαχωρισμός στην στέγαση μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες σε άλλους τομείς κοινωνικής ένταξης όπως δύσκολη ένταξη στην αγορά εργασίας, δημιουργία ξεχωριστών σχολείων και δύσκολη πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Σημαίνει επίσης ότι οι Ρομά αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα κόστη που σχετίζονται με την στέγαση που συχνά δεν είναι παρόμοια με αυτά που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι σε άλλου είδους γειτονιές.

Άλλο ένα ζήτημα είναι η νομική υπόσταση πολλών καταυλισμών. Πολλοί θεωρούνται καταχρηστικοί και μπορούν να είναι στόχοι συχνών εξώσεων, γεγονός που οδηγεί σε ακραία στεγαστική επισφάλεια. Το γεγονός ότι δεν είναι ιδιοκτήτες της γης που κατοικούν είναι ένα

βασικό πρόβλημα για τους Ρομά στη Σλοβακία (FRA, 2009)· το 70% των σπιτιών των Ρομά που ζουν στις πόλεις στη Βουλγαρία φαίνεται ότι έχουν χτιστεί παράνομα (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Βουλγαρίας - NSI, 2011), στην Ελλάδα 63.000 Ρομά ζουν σε άναρχους καταυλισμούς (FRA, 2009)· στη Σερβία το 34,6% των οικισμών όπου ζουν Ρομά έχει χτιστεί παράνομα και το 35,4% είναι παράνομοι οικισμοί οι οποίοι εκτείνονται γύρω από το σχεδιασμένο κέντρο των «νόμιμων» (Jakšić & Bašić, 2002). Μια παρόμοια κατάσταση συναντάται και στην Σλοβενία, σύμφωνα με τον Varga και τον Friškič (2013). Οι συνθήκες σε αυτούς τους άναρχους καταυλισμούς είναι εξαιρετικά σκληρές και επηρεάζουν τόσο την υγεία των ανθρώπων όσο και την δυνατότητά τους να ξεφύγουν από τον κοινωνικό αποκλεισμό. Όπως αναφέρει ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη (No.16048/2007): *«Οι Ρομά ζουν σε τραγικές συνθήκες ακριβώς δίπλα σε τρωκτικά και στο έλεος ακραίων καιρικών συνθηκών και φαινομένων. Επηρεάζονται και από επιδημικές ασθένειες που προκαλούνται κυρίως από τα σκουπίδια που πληρώνονται για να μαζέψουν και να απομακρύνουν από όλες τις περιοχές της Αττικής»* (αναφ. σε FRA, 2009, σελ. 73).

Επιπλέον, τα σπίτια των Ρομά είναι μικρότερα από αυτά του γενικού πληθυσμού και είναι συχνά υποτυπώδη. Εάν και κάποιοι Ρομά ζουν σε διαμερίσματα σε όλες τις χώρες, πολλοί άλλοι ζουν σε άλλου είδους σπίτια. Στη Βουλγαρία, οι εθνικά Βούλγαροι έχουν ένα μέσο χώρο κατοικίας 23,2 τετραγωνικά μέτρα ανά άτομο ενώ οι Ρομά έχουν μόνο 10,6 (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Βουλγαρίας - NSI, 2011)· στη Σερβία, το 16% των οικογενειών που ερωτήθηκαν ζουν σε χώρους έως 25 τετραγωνικά μέτρα και το 20% των οικογενειών ζουν σε χώρους μεταξύ 26-40 τετραγωνικών μέτρων (λαμβάνοντας υπόψη ένα μέσο όρο 5 μελών ανά οικογένεια) (Jakšić & Bašić, 2002). Οι περισσότεροι ακραίες συνθήκες στέγασης είναι παράγκες και σκηνές και υπάρχουν σε κάθε χώρα. Σε κάποιες περιπτώσεις ζουν σε σπίτια που έχουν χτίσει από μόνοι τους· σε κάποιες άλλες περιπτώσεις (όπως αυτή των νόμιμων καταυλισμών στην Ιταλία ή στη Σλοβενία) χρησιμοποιούνται τροχόσπιτα ως προσωρινοί χώροι κατοικίας.

Οι γειτονιές έχουν συνήθως υπερπληθυσμό, συχνά έξω από τα περίχωρα των πόλεων και στερούνται κατάλληλων συστημάτων αποχέτευσης. Για παράδειγμα, στην Σλοβακία, μια μελέτη του 2004 δείχνει ότι μόνο το 19% των καταυλισμών Ρομά έχει αποχέτευση, το 41% έχει πρόσβαση στην παροχή γκαζιού και το 63% πρόσβαση σε νερό αν και το 91% έχει πρόσβαση σε ηλεκτρικό ρεύμα (Jurásková, Kriglerová & Rybová, 2004, αναφ. σε FRA, 2009), ενώ στην Σερβία οι περισσότεροι καταυλισμοί είναι ανθυγιεινές παραγκουπόλεις (43,5%), και το ποσοστό των καταυλισμών που είναι συνδεδεμένοι με υποδομές κοινής ωφέλειας είναι 11% (Jakšić & Bašić,

2002). Σε κάποιες από αυτές τις χώρες, οι κυβερνητικές προσπάθειες κατευθύνονται στην διόρθωση της βασικής υποδομής των καταυλισμών Ρομά όπως για παράδειγμα στη Σλοβενία και, μόνο σε ορισμένες περιοχές, στην Ιταλία.

Η στεγαστική επισφάλεια έχει σημαντικές επιπτώσεις στην οικιακή οικονομία: οι οικογένειες μπορεί να έχουν να αντιμετωπίσουν πολλά μη προγραμματισμένα έξοδα (για παράδειγμα σε περίπτωση έξωσης), μπορεί να έχουν να πληρώσουν κάποιες υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (γκάζι, ηλεκτρική ενέργεια, νερό), μπορεί να εφαρμόζουν διάφορες στρατηγικές όταν ζουν σε ακατάλληλες συνθήκες ή μπορεί η στεγαστική ασφάλεια να είναι ένας από τους βασικούς στόχους επένδυσης για πολλές οικογένειες. Αυτά τα ζητήματα προσεγγίστηκαν σε βάθος στην ανάλυση αναγκών και θα εκτεθούν λεπτομερώς στο κεφάλαιο για τα αποτελέσματα.

1.2 Εργασία

Σύμφωνα με την αναφορά του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και του UNDP από το 2012, το ποσοστό των Ρομά που βρίσκονται σε μισθωτή εργασία είναι 35% στη Βουλγαρία, 29% στη Σλοβακία, 25% στην Ελλάδα και μόνο 11% στην Ιταλία. Αυτά τα δεδομένα δεν συμπεριλαμβάνουν τους αυτοαπασχολούμενους αλλά ακόμα και έτσι είναι σημαντικά μικρότερα από αυτά του μη-Ρομά πληθυσμού στις ίδιες χώρες. Στη Σερβία, μόνο το 51% του 74,9% του πληθυσμού Ρομά που είναι ικανό για εργασία, εργάζεται (Bodewig & Sethi, 2005). Στη Σλοβενία οι αρχές και άλλες πηγές εκτιμούν ότι μόνο το 2 έως 10% του συνολικού πληθυσμού Ρομά στη χώρα εργάζεται (Urad Republike Slovenije za narodne manjšine, 2006). Παρ' όλα αυτά το 2010, σύμφωνα με ανεπίσημα δεδομένα της Υπηρεσίας Απασχόλησης της Σλοβενίας, 955 Ρομά συμπεριλήφθηκαν σε Προγράμματα Πολιτικών Ενεργής Απασχόλησης, αριθμός σημαντικά μεγαλύτερος από αυτόν που υπήρχε πριν την οικονομική κρίση (το 2007 όπου υπήρχαν 830 Ρομά στα Προγράμματα Πολιτικών Ενεργής Απασχόλησης). Αυτός ο αριθμός αντιπροσωπεύει περίπου το 10% του πληθυσμού Ρομά της Σλοβενίας, ένα ποσοστό που είναι σημαντικά υψηλότερο από αυτό του γενικού πληθυσμού (Korpič Horvat, 2010).

Τα χαμηλά επίπεδα απασχόλησης συνδέονται επίσης με την συμμετοχή τους σε ανεπίσημη εργασία, η οποία μπορεί να γίνει παράνομη όταν δημιουργεί αδήλωτα εισοδήματα ή όταν δεν έχει τις κατάλληλες άδειες που χρειάζονται για να πραγματοποιηθεί. Οι πιο συχνές μορφές ανεπίσημης εργασίας στις χώρες εταίρους είναι: πληρωμένη εργασία που γίνεται ανεπίσημα για φίλους ή οικογένεια, πώληση προϊόντων στην αγορά ή πόρτα- πόρτα, συλλογή σκουπιδιών ή ανακυκλώσιμων υλικών, επαιτεία. Αυτές οι δραστηριότητες είναι λύσεις για την ανεργία αλλά

οδηγούν σε ασταθή εισοδήματα, χαμηλά κέρδη και ανασφάλεια. Στην Ιταλία, εάν προσθέσουμε τους ανθρώπους που εργάζονται σε μη κανονική εργασία και/ή αυτοαπασχόληση, το ποσοστό των Ρομά και των Σίντι που εργάζονται ανεβαίνει από το 11% στο 34,5% (Fondazione Casa della carità “Angelo Abriani”, 2012).

Καθώς το ποσοστό των άνεργων γυναικών είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό των αντρών, πολλές γυναίκες εργάζονται στην φροντίδα και διαχείριση του νοικοκυριού τους, γεγονός που τις δένει στον παραδοσιακό τους ρόλο εμποδίζοντας τη συμμετοχή τους στη δημόσια ζωή. Στη Σερβία η έρευνα δείχνει ότι ο αριθμός των ανέργων γυναικών Ρομά είναι τέσσερις φορές μεγαλύτερος από αυτόν των ανδρών Ρομά (UNDP Srbija, 2006) ενώ τα δεδομένα από το γραφείο ανεργίας στη Σλοβενία δείχνουν ότι οι μισοί από όσους εγγράφηκαν ως άνεργοι είναι γυναίκες (Korpič Horvat, 2010).

Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα επίπεδα απασχόλησης, τα εισοδήματα των οικογενειών Ρομά είναι συνήθως χαμηλότερα από αυτά του υπόλοιπου πληθυσμού και πολλές οικογένειες ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Σύμφωνα με το FRA και το UNDP (2012), στη Βουλγαρία και τη Σλοβακία περισσότερο από το 80% των νοικοκυριών υποφέρει από σοβαρή υλική υστέρηση². Στην Ιταλία, η απόλυτη φτώχεια ανάμεσα στους Ρομά φτάνει το 82,1% στο σύνολο της χώρας (κάτω από το όριο των 843€ για μια τριμελή οικογένεια). Δεδομένα από το FRA και το UNDP δείχνουν ότι το ποσοστό των Ρομά που ζουν σε νοικοκυριά με κίνδυνο φτώχειας είναι: 88% στη Βουλγαρία, 91% στη Σλοβακία, 89% στην Ελλάδα και 98% στην Ιταλία ενώ ο ίδιος κίνδυνος για τον γενικό πληθυσμό είναι 50% στις πρώτες τρεις χώρες και 40% στην Ιταλία.

Λαμβάνοντας υπόψη τα χαμηλά και ασταθή εισοδήματα καθώς και τον κίνδυνο της φτώχειας, η διαχείριση των χρημάτων είναι ένα πολύ ευαίσθητο θέμα το οποίο χρειάζεται ακόμα περισσότερες δεξιότητες για τις οικογένειες Ρομά σε σχέση με αυτές των μη Ρομά: όταν οι οικογένειες δεν μπορούν να έχουν κάποια βασικά αγαθά, ο προγραμματισμός και οι προτεραιότητες είναι απαραίτητες για την επιβίωση. Επίσης είναι πολύ περισσότερο δύσκολο να υπολογιστεί το ύψος και η συχνότητα του εισοδήματος και έτσι είναι ενδιαφέρον να εξετάσουμε περισσότερο λεπτομερώς, στο κεφάλαιο των αποτελεσμάτων, το πώς οι οικογένειες εφαρμόζουν στην πράξη προσωρινές δεξιότητες ώστε να φτάσουν στο τέλος του μήνα με κυμαινόμενα χρηματικά ποσά.

² Σημαίνει ότι δεν μπορεί να αντέξει οικονομικά τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα: να πληρώσει το νοίκι ή τους λογαριασμούς, να διατηρήσει το σπίτι τους κατάλληλα ζεστό, να αντιμετωπίσει απροσδόκητα έξοδα, να φάει κρέας, ψάρι ή κάτι με αντίστοιχες πρωτεΐνες κάθε δεύτερη ημέρα, να έχει μία εβδομάδα διακοπών μακριά από το σπίτι, ένα αυτοκίνητο, ένα πλυντήριο, μια έγχρωμη τηλεόραση, ένα τηλέφωνο.

1.3 Άλλοι τομείς κοινωνικής ένταξης

1.3.1. Υγεία

Η κατάσταση της υγείας έχει αντίκτυπο στην οικογενειακή οικονομία και την διαχείρισή της, ως ένας τομέας εξόδων ή ως κάτι που επηρεάζει τη γενική ευεξία των μελών της οικογένειας.

Η υγεία είναι ένα έξοδο, ήδη για την έκδοση ιατρικής ασφάλισης: σε κάποιες χώρες ορισμένες ομάδες Ρομά δεν επωφελούνται από την εθνική ασφάλεια υγείας και έτσι παρεμποδίζονται να απευθυνθούν στις ιατρικές υπηρεσίες όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας. Σύμφωνα με το FRA και το UNDP (2012) η ασφάλιση υγείας είναι ένα πρόβλημα για πολλούς Ρομά στην Βουλγαρία (μόνο το 45% των Ρομά την κατέχει), στην Ελλάδα (μόνο το 60%) καθώς και στην Ιταλία (περίπου το 80%) ενώ είναι μικρότερο πρόβλημα στη Σλοβακία (περίπου το 90% την κατέχει). Σύμφωνα με τον Varga και τον Friškić (2013), στη Σλοβενία, από το 2009, οι ιατρικές υπηρεσίες παρέχονται σε αυτούς που τηρούν τις προϋποθέσεις για κοινωνική πρόνοια και έτσι οι Ρομά στη Σλοβενία έχουν επισήμως δικαίωμα στη βασική και πρόσθετη ιατρική φροντίδα.

Η υγεία είναι επίσης ένας παράγοντας ο οποίος συντελεί στην ανεργία. Μπορούμε να δούμε το ποσοστό των Ρομά τα προβλήματα υγείας των οποίων περιορίζουν τις καθημερινές τους δραστηριότητες και κατά συνέπεια την εργασία τους: σύμφωνα με το FRA & UNDP (2012) στην ηλικιακή ομάδα 35 έως 54 υπάρχουν 17% με τέτοια προβλήματα στη Βουλγαρία και την Ελλάδα, 22% στη Σλοβακία και σχεδόν 30% στην Ιταλία. Σε μία έρευνα για τα νοικοκυριά στη Σερβία, βρέθηκε ότι το 17,4% των Ρομά ηλικίας 25 έως 44 ανέφεραν μία χρόνια ασθένεια έναντι 6,8% που είναι το ποσοστό στον γενικό πληθυσμό (Bodewig & Sethi, 2005). Στη Σλοβενία, το ένα τρίτο των Ρομά είναι υπέρβαρο, έχει υψηλή χοληστερόλη, ασθένειες και τραύματα στην σπονδυλική στήλη, υψηλή πίεση και το ένα πέμπτο έχει ασθένειες του πνεύμονα (βρογχίτιδα, άσθμα) (Varga and Friškić, 2013).

1.3.2 Σχολείο

Οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες για τους Ρομά, αν και δεν είναι περιορισμένες στα χαρτιά, επηρεάζονται από ανισότητες. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τον Ρατσισμό και την Ξενοφοβία (EUMC, 2006), οι ανισότητες και οι διακρίσεις κατά των Ρομά στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι το αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Καταρχήν, οι μαθητές Ρομά, οι γονείς και η κοινότητα έχουν χαμηλή συμμετοχή σε προγράμματα προσχολικής εκπαίδευσης, χαμηλό εκπαιδευτικό υπόβαθρο και φόβο αφομοίωσης καθώς και πολιτισμικά και γλωσσικά εμπόδια. Κατά δεύτερο λόγο, οι δάσκαλοι συχνά δεν έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση και υποστήριξη.

Μαζί με την ομάδα των συνομηλίκων τους είναι δυνατόν να παρενοχλούν τους μαθητές Ρομά (να δυσφημούν την φυλή τους, να τους κάνουν bullying, να τους χρησιμοποιούν ως αποδιοπομπαίους τράγους)· είναι δυνατόν να τους υποτιμούν εμμέσως και να κατευθύνουν τις ευκαιρίες καριέρας τους προς τις χαμηλότερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας. Επίσης, το EUMC υπογραμμίζει την απουσία δασκάλων Ρομά στα σχολεία. Τρίτον, θεσμικές διακρίσεις οδηγούν σε δυσκολίες στην εγγραφή και την παρακολούθηση (γραφειοκρατικές απαιτήσεις όπως κατάσταση μόνιμης κατοικίας)· υπάρχει διαχωρισμός σε ειδικά σχολεία ή τάξεις, μαθητές Ρομά τοποθετούνται σε ειδικά σχολεία ή σε τάξεις που είναι μικρότερες από την ηλικία τους και δεν υπάρχει πρόγραμμα μαθημάτων και διδακτικό υλικό κατάλληλα για διαπολιτισμική εκπαίδευση (EUMC, 2006).

Οι αριθμοί σχετικά με τον αλφαριθμητισμό και το εκπαιδευτικό υπόβαθρο για τους περισσότερους Ρομά στις ευρωπαϊκές χώρες είναι ανησυχητικοί. Στην Ιταλία, το 81% αυτών που απάντησαν στην εθνική έρευνα για τους Ρομά ήταν αλφαριθμητισμένοι· το εκπαιδευτικό επίπεδο παραμένει χαμηλό συγκρινόμενο με αυτό του γενικού πληθυσμού, αλλά αυξάνεται αργά για τους νέους ανθρώπους: περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους κάτω της ηλικίας των 20 είχαν ολοκληρώσει την μέση εκπαίδευση ενώ το αντίστοιχο ποσοστό γι' αυτούς που είναι πάνω από 50 είναι μόλις 11% (Fondazione Casa della carità "Angelo Abriani", 2012). Στη Βουλγαρία, τα αποτελέσματα της Εθνικής Απογραφής (NSI, 2011) δείχνουν ότι το 2011, το 21,8% των Ρομά δεν έχουν ολοκληρώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ήταν αναλφάβητοι, ενώ στην Σερβία, σύμφωνα με την απογραφή του 2002, το 61% δεν είχε ολοκληρώσει το δημοτικό (UNDP Srbija, 2005). Στην Σλοβενία, το 98,2% των άνεργων Ρομά στην Νοτιο-Ανατολική Περιφέρεια της Σλοβενίας και το 90% των άνεργων Ρομά στο Prekmurje (αυτές είναι οι δύο περιφέρειες στη Σλοβενία που έχουν πληθυσμό Ρομά και είναι πολύ διαφορετικές η μία από την άλλη) δεν έχουν τελειώσει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και έτσι είναι πρακτικά αναλφάβητοι. (Vlada Republike Slovenije, 2010). Ο αριθμός των παιδιών που τελειώνει το δημοτικό αυξάνεται, αλλά το ποσοστό παραμένει πολύ χαμηλό συγκρινόμενο με τον γενικό πληθυσμό. Η πλειοψηφία, ειδικά τα κορίτσια, αφήνουν το σχολείο μόλις συμπληρώσουν τα 9 χρόνια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Τα παραδοσιακά πρότυπα των φύλων και ο σχηματισμός της οικογένειας πολύ νωρίς οδηγεί σε περισσότερο συχνή σχολική εγκατάλειψη για τα κορίτσια, οπότε ο αναλφάβητισμός είναι 4 φορές πιο συχνός για τις γυναίκες σε σχέση με τους άντρες στη Βουλγαρία και σχεδόν δύο φορές πιο συχνός στην Ιταλία. Αυτά είναι όλα στοιχεία που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων καθώς έχουν αντίκτυπο τόσο στις απαραίτητες

δεξιότητες που θα πρέπει να είναι αντικείμενο της εκπαίδευσης όσο και στις στρατηγικές και τα εργαλεία που θα πρέπει να εφαρμοστούν στην εκπαίδευση.

1.3.3 Ευκαιρίες για την εκπαίδευση ενηλίκων

Ενώ τα περισσότερα προγράμματα για την εκπαίδευση των Ρομά έχουν ασχοληθεί με το θέμα της σχολικής παρακολούθησης των παιδιών και των σχολικών αποτελεσμάτων, θέματα που συνδέονται με την ποιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και την εισαγωγή συγκεκριμένων θεμάτων σχετικά με τον πολιτισμό των Ρομά, δεν υπάρχουν πολλά προγράμματα που ασχολούνται με ενήλικους Ρομά. Αυτό μπορεί να οφείλεται, σε κάποιες χώρες, σε ένα χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της εκπαίδευσης ενηλίκων γενικά (π.χ. στην Ιταλία) ή στην αντίληψη ότι η φοίτηση των παιδιών στα δημόσια σχολεία είναι μια προτεραιότητα για την κοινωνική ενσωμάτωση.

Στη Σλοβενία, αρκετά κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων και άλλοι οργανισμοί (Κέντρα Κοινωνικής Εργασίας, Υπηρεσίες Απασχόλησης, ΜΚΟ, Ερυθρός Σταυρός, Τοπικά Κέντρα Υγείας, δήμοι, δημοτικά σχολεία, Ενώσεις Ρομά) έχουν αναπτύξει μη-τυπικά προγράμματα για ενήλικους Ρομά που ασχολούνται με διάφορα θέματα, όπως: βελτίωση της ποιότητας της ζωής, κοινωνική ενσωμάτωση, υγεία, διαχείριση των οικιακών, διαπροσωπική επικοινωνία, επίλυση συγκρούσεων, ευαισθητοποίηση σχετικά με την εκπαίδευση, ενίσχυση της απασχόλησης και προώθηση των πολιτιστικών γεγονότων. Τα προγράμματα τρέχουν με βάση μια προσέγγιση που βασίζεται σε εμπειρίες και πρακτική μάθηση, συνήθως μέσα στους οικισμούς των Ρομά. Αυτά είναι κανονικά και μακροπρόθεσμα προγράμματα που προσαρμόζονται στις ανάγκες των Ρομά.

Στην Ελλάδα, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων διενήργησε ήδη το 1984 μια μελέτη σχετικά με τις εκπαιδευτικές ανάγκες του πληθυσμού Ρομά και στη συνέχεια ανέπτυξε βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα προγράμματα προσαρμοσμένα στις ανάγκες των Ρομά. Ο βασικός στόχος αυτών των προγραμμάτων ήταν η κοινωνική ένταξη και αρχικά ασχολήθηκαν με το θέμα του αναλφαριθμητισμού των ενηλίκων Ρομά το οποίο μετά επεκτάθηκε σε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες και στην ανάπτυξη εκπαιδευτικών υλικών. Από τα μέσα της δεκαετίας του '90, τα προγράμματα συμπεριέλαβαν επίσης και την επαγγελματική κατάρτιση.

Μετά το 2001 η εκπαίδευση ενηλίκων για τους Ρομά στην Ελλάδα πήρε μία καινούρια στροφή, με την προσφορά μαθημάτων γλώσσας και με την εγγραφή των Ρομά στα σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Μια άλλη γραμμή δράσης ήταν αυτή της συμβουλευτικής σε γονείς και της

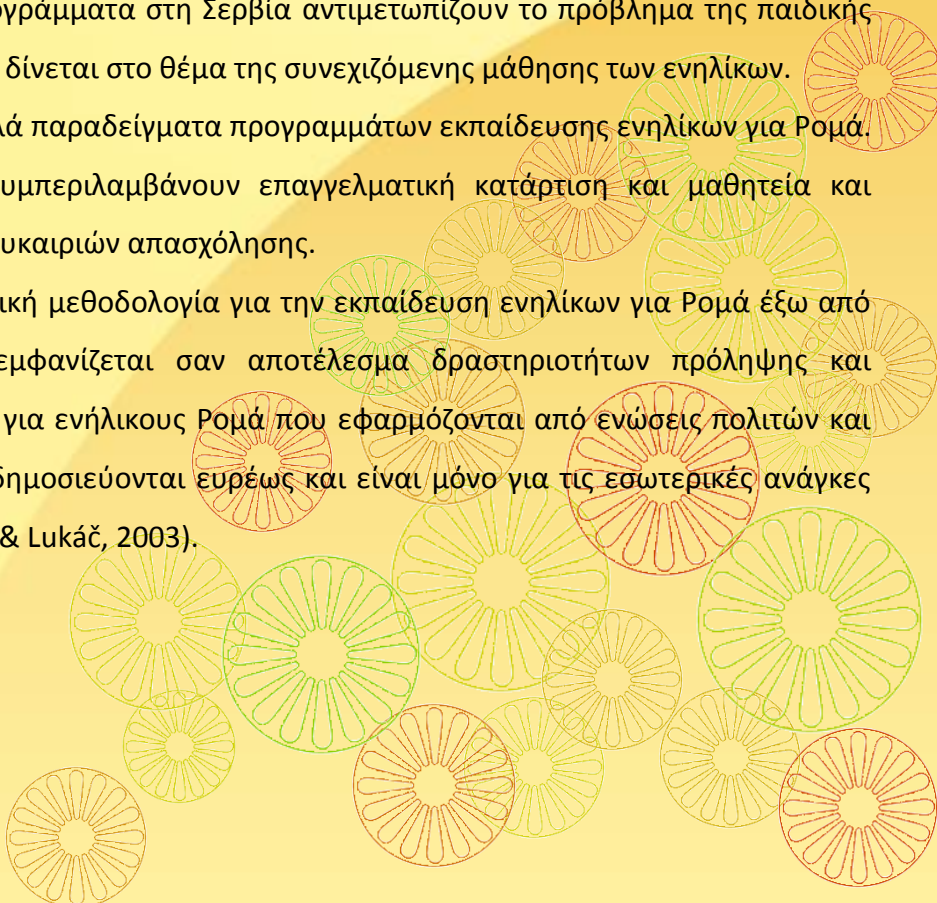
εκπαίδευσης γονέων, συχνά με την υποστήριξη των διαμεσολαβητών Ρομά, που μπορεί επίσης να θεωρηθεί μια καλή πρακτική.

Στη Βουλγαρία, δύο προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων υλοποιήθηκαν από το ίδρυμα «Ρομά», στα πλαίσια της Εθνικής Στρατηγικής για την Δια Βίου Μάθηση, στο Plodniv, όπου ζει η μεγαλύτερη κοινότητα Ρομά της Βουλγαρίας. Το πρώτο ονομάζεται «Δεύτερη ευκαιρία» και ενέπλεξε έναν συνασπισμό οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, που προσέφερε μαθήματα σχετικά με την δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τον αναλφαβητισμό, την επαγγελματική κατάρτιση και την κοινωνική ενσωμάτωση σε Ρομά. Ανάμεσα στους Ρομά, οι κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες αντιπροσωπεύουν θετικές προοπτικές για ευρεία εκπαιδευτικά προγράμματα που δεν στοχεύουν μόνο σε δεξιότητες που είναι ειδικές για έναν τομέα, αλλά σε περισσότερο γενικές ικανότητες που θα μπορούσαν να αποδειχτούν χρήσιμες σε διάφορους τομείς. Το πρόγραμμα συμπεριέλαβε την ανέγερση μιας σύγχρονης εγκατάστασης για την εκπαίδευση ενηλίκων και επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις. Το δεύτερο πρόγραμμα αντίθετα στόχευε σε νέους ανθρώπους που βρίσκονται στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση προσφέροντάς τους υποστήριξη για την ολοκλήρωση των σπουδών τους.

Στη Σερβία, τα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων για τους Ρομά είχαν ως στόχο τη βασική λειτουργική εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση και ενέπλεξαν τόσο κυβερνητικούς όσο και μη κυβερνητικούς οργανισμούς. Επίσης, αναπτύσσονται κάποιες πρωτοβουλίες για την επιχειρηματική εκπαίδευση ενηλίκων αλλά δεν απευθύνονται αποκλειστικά στους Ρομά. Τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα στη Σερβία αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της παιδικής εκπαίδευσης ενώ λίγη σημασία δίνεται στο θέμα της συνεχιζόμενης μάθησης των ενηλίκων.

Στην Ιταλία, δεν υπάρχουν πολλά παραδείγματα προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων για Ρομά. Τα περισσότερα από αυτά συμπεριλαμβάνουν επαγγελματική κατάρτιση και μαθητεία και στοχεύουν στην ενίσχυση των ευκαιριών απασχόλησης.

Στη Σλοβακία, η πρώτη τμηματική μεθοδολογία για την εκπαίδευση ενηλίκων για Ρομά έξω από το σχολικό σύστημα μόλις εμφανίζεται σαν αποτέλεσμα δραστηριοτήτων πρόληψης και εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενήλικους Ρομά που εφαρμόζονται από ενώσεις πολιτών και ιδρύματα. Αυτά τα υλικά δεν δημοσιεύονται ευρέως και είναι μόνο για τις εσωτερικές ανάγκες των συγγραφέων τους (Kolthof & Lukáč, 2003).

2. Σχεδιασμός και Μεθοδολογία Έρευνας

Η έρευνα που παρουσιάζεται στο παρόν έγγραφο πραγματοποιήθηκε μεταξύ Μαρτίου και Σεπτεμβρίου 2013 στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Σερβία, τη Σλοβακία και τη Σλοβενία. Ο γενικός στόχος της έρευνας ήταν να ανιχνευτούν οι πρακτικές οικονομικής διαχείρισης των οικογενειών Ρομά ώστε να γίνουν κατανοητές οι προτεραιότητες, οι στρατηγικές και τα περιεχόμενα της εκπαίδευσης στον οικονομικό αλφαριθμητισμό που προβλέπεται από το πρόγραμμα.

Οι τοπικές ερευνητικές ομάδες διεξήγαγαν μία πρώτη έρευνα γραφείου χρησιμοποιώντας δεδομένα από δευτερογενείς πηγές (στατιστικά, δεδομένα, νομοθεσία, έρευνα). Έπειτα πραγματοποίησαν 115 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ενηλίκους Ρομά (που αντιστοιχούν σε 115 νοικοκυριά) και 11 focus groups με την συμμετοχή- κατά μέσο όρο- 9 επαγγελματιών το κάθε ένα στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων και των κοινωνικών υπηρεσιών προς τους Ρομά.

Σε κάθε χώρα οι ομάδες μοιράστηκαν κοινές οδηγίες για την διεξαγωγή της συνέντευξης. Τα κύρια θέματα που διερευνήθηκαν ήταν τα εξής: πηγές εσόδων, κατανάλωση, μοντέλα επιτυχίας, αποταμιεύσεις και επενδύσεις, πιστώσεις και δάνεια, σχέδια για το μέλλον.

Η ομάδα των ανθρώπων που συμμετείχε στην έρευνα πεδίου σχηματίστηκε με βάση τη λογική του σκόπιμου δείγματος, αρχικά επιλέγοντας τις συνθήκες διαβίωσης με τρόπο ώστε να είναι αντιπροσωπευτικές αυτών που χαρακτηρίζουν τον πληθυσμό Ρομά στη χώρα (αστικός/ αγροτικός, διαχωρισμένος/ μη διαχωρισμένος, ντόπιοι/ μετανάστες) αλλά επίσης επιλέγοντας και την ευκολία της προσέγγισης εξαιτίας προηγούμενων επαφών των οργανισμών με αυτές τις ομάδες.

Η επιλογή ατόμων έπειτα ακολούθησε ποσοστώς σε ότι αφορά την ηλικία και το φύλο: 30% ενήλικες γυναίκες, 30% ενήλικοι άνδρες, αμφότεροι πάνω από 25 χρονών και 30% νέοι ενήλικες ηλικίας 18 έως 25 ετών. Διαφορετικά χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την διαχείριση των οικονομικών λήφθηκαν υπόψη στην δειγματοληψία καθώς προσπαθήσαμε να κρατήσουμε ισορροπία μεταξύ ατόμων με διαφορετικά εισοδήματα μέσα στην οικογένεια, διαφόρων τύπων απασχόλησης (επίσημη, ανεπίσημη, βασισμένη στα επιδόματα), μικρών και μεγάλων οικογενειών, μεταναστών και ντόπιων.

Τόσο τυπικές όσο και μη-τυπικές καταστάσεις (εξαιρέσεις, περιθωριακές περιπτώσεις, ιστορίες επιτυχίας κλπ) λήφθηκαν υπόψη. Αυτό περιόρισε τη δυνατότητα γενικοποίησης των αποτελεσμάτων σε ολόκληρο τον πληθυσμό Ρομά αλλά επέτρεψε μία εις βάθος κατανόηση της

κατάστασης διαφορετικών ομάδων και την σύγκριση μεταξύ διαφόρων τοπικών πλαισίων πάνω σε ποιοτικές διαστάσεις.

Κρατήσαμε την ταυτότητα των συνεντευξιαζόμενων ανώνυμη, δίνοντας έναν κωδικό στις συνεντεύξεις (που σχηματίζεται από τα πρώτα γράμματα της χώρας, έπειτα από το γράμμα “I” για τις συνεντεύξεις και “FG” για τα Focus Groups” που ακολουθούνται από έναν αύξοντα αριθμό· επίσης σημειώνεται Μ ή F για το φύλο καθώς και η ηλικία του συνεντευξιαζόμενου).

Μια μικρή περιγραφή των τοπικών πλαισίων όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα παρουσιάζεται στον πίνακα παρακάτω.

Χώρα	Πλαίσιο Έρευνας- Πόλη	Χαρακτηριστικά
Βουλγαρία	Συνοικία Fakulteta – Σόφια	Η μεγαλύτερη γειτονιά Ρομά στην Σόφια και η δεύτερη μεγαλύτερη στη Βουλγαρία. Ανεπίσημα 35.000 με 45.000 άτομα ζουν εδώ.
Ελλάδα	Αγία Βαρβάρα – Αθήνα	Βρίσκεται 10 χλμ από το κέντρο της Αθήνας, έχει περίπου 35.000 άτομα και έχει σημαντικό και ενσωματωμένο πληθυσμό Ρομά.
	Καταυλισμός Χαλανδρίου – Χαλάνδρι	Περίπου 70 οικογένειες (τυπικά μεγάλου μεγέθους, με πολλές γενιές) ζουν εκεί, οι περισσότεροι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν εκεί.
Ιταλία	Καταυλισμοί των Borgo Panigale, Savena και Navile – Μπολόνια	Περίπου 63 οικογένειες με περίπου 70 παιδιά ζουν στους τρεις καταυλισμούς που έχουν συσταθεί από τον Δήμο. Είναι Σίντι (Ιταλικής εθνικότητας).
	Πρόγραμμα Κοινωνικής Κατοικίας – Μπολόνια	Ο πληθυσμός Ρομά που ζει σε αυτό το πρόγραμμα κατοικίας αποτελείται κυρίως από Ρουμάνους μετανάστες και πρόσφυγες από την πρώην Γιουγκοσλαβία.
	Πιατσέντσα	Ο πληθυσμός Σίντι στην Πιατσέντσα είναι περίπου 100 άτομα, τα οποία φιλοξενούνται από τον δήμο σε μια περιοχή στα προάστια της πόλης.
Σερβία	Καταυλισμός του Beograd Ma(ha)la – Crveni Krst (περιοχή Νις)	Βρίσκεται κοντά στο κέντρο της Νις. Ο πληθυσμός Ρομά εδώ υπολογίζεται μεταξύ 2.600 και 4.500 ατόμων.
	Καταυλισμός της Crvena Zvezda (ή Stočni Trg) – Palilula (περιοχή Νις)	Βρίσκεται στα περίχωρα της Νις, στο Δήμο της Palilula. Σύμφωνα με τα επίσημα δεδομένα, ο πληθυσμός Ρομά είναι 2.745 αλλά πολύ πιθανόν ο πραγματικός αριθμός να είναι μεγαλύτερος.
Σλοβακία	Χωριά Karusany και Krížová Ves στην Ανατολική Σλοβακία	Το Karusany έχει 2024 κατοίκους από τους οποίους οι 100 είναι Ρομά. Το Krížová Ves έχει 1300 Ρομά σε ένα σύνολο 1996 κατοίκων. Και οι δύο καταυλισμοί Ρομά είναι διαχωρισμένοι από το υπόλοιπο χωριό.
Σλοβενία	Καταυλισμός του Brezje – Novo Mesto	Ο μεγαλύτερος από τους οκτώ καταυλισμούς Ρομά στον Δήμο του Novo Mesto και έχει 313 Ρομά, σε ένα σύνολο 895 Ρομά σε ολόκληρη την πόλη.
	Καταυλισμός στον δήμο Šentjernej	Αγροτικοί καταυλισμοί που έχουν 140 κατοίκους Ρομά.

Πίνακας 1. Περιγραφή των τοπικών ερευνητικών πλαισίων.

3. Αποτελέσματα

Τα ευρήματα που παρουσιάζονται σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρονται στις απόψεις των συμμετεχόντων, είτε Ρομά είτε επαγγελματιών. Περιλαμβάνει την ανάλυση των πηγών εισοδήματος για τους Ρομά και τους Σίντι, και υπογραμμίζει τα κύρια εμπόδια που συναντάνε στην αγορά εργασίας. Στο δεύτερο μέρος, εξετάζονται τα κύρια μοντέλα κατανάλωσης και συνδέονται με τις συνθήκες διαβίωσής τους. Η τρίτη παράγραφος αναφέρεται στην απεικόνιση της οικονομικής επιτυχίας ενώ στις δύο τελευταίες παραγράφους αυτού του μέρους παρουσιάζουμε πρακτικές και αντιλήψεις σχετικά με την αποταμίευση και τις επενδύσεις, την εμπλοκή σε επίσημα ή ανεπίσημα κυκλώματα πίστωσης και χρεών και τις σχέσεις τους με τις τράπεζες.

3.1 Πηγές Εισοδήματος

Ο οικονομικός αλφαριθμητισμός συνδέεται πρώτα και κύρια με την διαθεσιμότητα χρημάτων προς διαχείριση, δηλαδή με τις πηγές εισοδήματος, που αναλύονται με βάση την συχνότητα, την βεβαιότητα, τους παράγοντες που τις επηρεάζουν και την πρόβλεψη της αύξησης ή της μείωσής τους στο μέλλον. Ανάμεσα στους συνεντευξιζόμενους υπάρχουν δύο τύποι πηγών εισοδήματος, με βάση τη σταθερότητα και την κανονικότητα, οι οποίες διαφοροποιούν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται τα νοικοκυριά τους. Η πρώτη περιλαμβάνει τακτικές πηγές οι οποίες μπορούν να συνδεθούν με έναν μισθό που προέρχεται από αυτοαπασχόληση ή εξαρτημένη εργασία ή από κάποιο επίδομα που λαμβάνεται από το εθνικό σύστημα φροντίδας ή γενικότερα το κοινωνικό κράτος. Αυτός ο τύπος εισοδήματος, αν και δεν είναι πάντα αρκετός για να καλύψει τις βασικές ανάγκες μιας οικογένειας, δίνεται τακτικά (συνήθως κάθε μήνα) και, κατά κάποιο τρόπο, εγγυάται την πιθανότητα να σχεδιάσει μια οικογένεια τα έξοδα και τις αποταμιεύσεις της. Οι Ρομά ζουν συνήθως σε καταστάσεις ακραίας φτώχειας και έτσι το ρίσκο εξάρτησης από επιδόματα είναι υψηλότερο από αυτό που υπάρχει για ανθρώπους που έχουν σταθερότερες συνθήκες εργασίας. Η δυνατότητα να έχουν μια δουλειά είναι κρίσιμο πρόβλημα για τους περισσότερους από τους συνεντευξιζόμενους, ειδικά σε καιρούς οικονομικής κρίσης. Για παράδειγμα, στην Σλοβενία, η κύρια πηγή εισοδήματος είναι τα κοινωνικά επιδόματα ή τα επιδόματα πολυτέκνων.

Η δεύτερη πηγή εισοδήματος, η οποία προέρχεται από ασταθείς και ακανόνιστες πηγές, μπορεί να αποτελεί την μοναδική πηγή εισοδήματος για τις οικογένειες ή μπορεί να συμπληρώνει την

κύρια πηγή. Αυτές οι πηγές αφορούν κυρίως προσωρινή εργασία, συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών, πώληση διαφόρων προϊόντων ή επαιτεία, η τελευταία κυρίως για μετανάστες στις Δυτικές χώρες. Αυτές οι πηγές διακυμαίνονται έντονα ανάλογα με την προθυμία ή την ικανότητα του ατόμου να δεχτεί περιστασιακές ή προσωρινές προτάσεις εργασίας (εξαρτάται από την κατάσταση της υγείας του, τις οικογενειακές υποχρεώσεις ή άλλους παράγοντες), την διαθεσιμότητα και την εμπορευσιμότητα των υλικών και των προϊόντων (απορρίματα μετάλλου, χαλκός, πλαστικά προϊόντα κλπ) και εποχιακές ευκαιρίες (π.χ. για την συγκομιδή λουλουδιών και φρούτων).

Πάμε όλοι να μαζέψουμε μπουκάλια (PET) – εγώ, η γυναίκα μου, τα παιδιά... Τα παιδιά είναι μικρά και μερικές φορές ντρέπονται να πρέπει να κάνουν αυτό- οι συμμαθητές τους τα βλέπουν και τα κοροϊδεύουν– αλλά θα πρέπει να βοηθήσουν και να φέρουν κάποια χρήματα στο σπίτι. Δεν γνωρίζω ακριβώς την ποσότητα των μπουκαλιών που μαζεύουμε συνήθως, δεν είναι πολλά, αλλά μαζεύουμε και πουλάμε αρκετά για να αγοράσουμε λάδι και κάποια τρόφιμα για να μπορέσουμε να φάμε κάτι. (SRBI4M39)

Συχνά, όλα τα μέλη της οικογένειας εμπλέκονται σε ανεπίσημη εργασία. Όσο πιο πολυάριθμη είναι μια οικογένεια, τόσο μεγαλύτερο είναι το εισόδημα. Ο κοινοτικός τρόπος ζωής αποτελεί έναν τρόπο να μαζεύουν παραπάνω χρήματα και, ταυτόχρονα, να εξοικονομούν (ίδιο ενοίκιο, ίδιοι λογαριασμοί κλπ.) αν και τα έξοδα επίσης αυξάνονται. Τα οικογενειακά έσοδα που συνεισφέρουν στον προϋπολογισμό της οικογένειας είναι δυνατά εξαιτίας ενός υψηλού αισθήματος αλληλεξάρτησης μεταξύ των ατόμων και μεταξύ γενεών.

Η οικονομική κρίση είναι ένα δομικό φαινόμενο που επηρεάζει την ζωή και τις συνθήκες εργασίας των Ρομά σε διαφορετικά ερευνητικά πλαίσια, ειδικά στην Σερβία, την Ελλάδα και την Ιταλία. Για παράδειγμα η έρευνα στην Ιταλία αποκάλυψε ότι κάποιοι από τους μετανάστες Ρομά που συμμετείχαν στην έρευνα έχασαν την δουλειά τους τα τελευταία χρόνια, ενώ οι Ιταλοί Σίντι συνήθως εργάζονται σε οικογενειακές επιχειρήσεις στην ανεπίσημη αγορά. Οι πρώτοι απολύθηκαν σαν συνέπεια της κατάρρευσης διάφορων εργοστασίων στην περιοχή της Μπολόνια ενώ οι δεύτεροι αισθάνονται της συνέπειες της κρίσης στην συγκομιδή μετάλλων καθώς κάποτε τα απορρίματα μετάλλων ήταν δωρεάν, ενώ τώρα οι άνθρωποι τα χρεώνουν.

Συμπερασματικά, είναι δυνατόν να υπογραμμιστούν διάφορες ομοιότητες στα εθνικά πλαίσια που ερευνήθηκαν μέσα από την έρευνα σχετικά με τις πηγές εισοδήματος. Η έρευνα έδειξε ότι οι άνθρωποι που έχουν μια εργασία είναι πιο πρόθυμοι να υποδείξουν το συνολικό ποσό των

χρημάτων που κερδίζουν μέσα σε ένα μήνα. Αντίθετα, αυτοί που εμπλέκονται στην ανεπίσημη αγορά βρίσκουν δύσκολο να ποσοτικοποιήσουν ένα ακριβές μηνιαίο εισόδημα. Αποκτούν χρήματα μέρα τη μέρα και δεν έχουν καμία ακριβή ιδέα για τα εισοδήματά τους ή δεν ήθελαν να την μοιραστούν μαζί μας.

Επιπλέον, η έρευνα δείχνει ότι οι συνθήκες εργασίας των Ρομά και των Σίντι είναι πολύ επισφαλείς και αυτή η κατάσταση επηρεάζει τις στρατηγικές που χρησιμοποιούνται στην διαχείριση των οικονομικών. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους συνεντευξιαζόμενους που κερδίζουν χρήματα μέρα με την ημέρα όπου είναι πολύ δύσκολο να σχεδιάσουν τα έξοδά τους, να μαζέψουν χρήματα και να κάνουν επενδύσεις.

3.2 Κατανάλωση

Η έρευνα εξέτασε τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ξοδεύουν τα χρήματά τους και τα είδη που θεωρούν θεμελιώδη. Τα μοντέλα κατανάλωσης είναι κρίσιμα για τη μελέτη της οικονομικής διαχείρισης επειδή επιτρέπουν μια καλύτερη κατανόηση των τακτικών και έκτακτων εξόδων στις οικογένειες Ρομά και Σίντι.

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι προτεραιότητες μπορούν να είναι πολύ διαφορετικές από τη μία κατάσταση στην άλλη: η σύνθεση του νοικοκυριού, η παρουσία παιδιών ή ηλικιωμένων, η αναπηρία ή η κατάσταση της υγείας των μελών είναι σημαντικοί παράγοντες για να καθοριστούν τα πιο σημαντικά καταναλωτικά είδη μέσα στην οικογενειακή μονάδα. Για παράδειγμα, τα έξοδα για την υγεία (για επισκέψεις ή φάρμακα) μπορούν να είναι θεμελιώδη για ορισμένες οικογένειες και όχι για άλλες όπως και τα κόστη που αφορούν το σχολείο τα οποία είναι σχετικά μόνο για οικογένειες με παιδιά.

Η διαδικασία λήψης των αποφάσεων αντικατοπτρίζει τις σχέσεις μεταξύ των δύο φύλων σε κάθε οικογένεια. Δεν υπάρχει ένα γενικοποιημένο μοντέλο απόφασης για τα ποια είναι τα πιο σημαντικά καταναλωτικά είδη σε μια συγκεκριμένη στιγμή μέσα στον χρόνο. Ο καταμερισμός της εργασίας στις οικογένειες Ρομά είναι βασισμένος στο φύλο καθώς επίσης και οι πρακτικές στα έξοδα: οι άνδρες ξέρουν καλύτερα από τις γυναίκες το ποσό των πηγών εισοδήματος μέσα στο μήνα, ενώ οι γυναίκες μπορούν να υπολογίσουν καλύτερα από τους άνδρες το πόσο η οικογένεια ξοδεύει για φαγητό και καθημερινές δαπάνες.

Το φαγητό αποτελεί την πιο σημαντική δαπάνη για τις περισσότερες από τις οικογένειες που έδωσαν συνέντευξη. Θεωρείται θεμελιώδες όχι μόνο ο ρόλος του στην συντήρηση της οικογένειας αλλά επίσης έχει σημαντικό βάρος στον προϋπολογισμό της οικογένειας. Αυτό

συνδέεται με τον αριθμό των μελών στις οικογένειες. Οι οικογένειες Ρομά έχουν διαφορετικές πρακτικές στο πώς κάνουν τα ψώνια: πάνε για πολλά ψώνια μια φορά τον μήνα σε μεγάλα εμπορικά κέντρα ή για καθημερινές ανάγκες πάνε στα μικρά σουπερμάρκετ κοντά στο σπίτι τους. Αυτές οι δύο διαφορετικές πρακτικές για ψώνια σχετίζονται με την γενική οικονομική κατάσταση της κάθε οικογένειας: όταν έχουν έναν μηνιαίο μισθό συχνά πηγαίνουν για ψώνια μια φορά τον μήνα ενώ εάν κερδίζουν χρήματα μέρα τη μέρα προτιμάνε να ψωνίζουν τρόφιμα καθημερινά. Τα καθημερινά ψώνια μπορούν να αποδοθούν επίσης και στην έλλειψη ψυγείων ή δοχείων για την αποθήκευση των τροφίμων.

Ανάλογα με τις ικανότητες αποθήκευσης στο σπίτι αγοράζουν καθημερινά τρόφιμα που μπορούν να καταναλωθούν αυθημερόν, μαγειρεμένο, ψητό κρέας. Οι Ρομά που ζουν σε καλύτερες καταστάσεις μπορούν να αγοράσουν μια ελαφρώς μεγαλύτερη ποσότητα γιατί έχουν μέρος να αποθηκεύσουν το φαγητό (ψυγεία, δοχεία), τουλάχιστον για μια εβδομάδα. Αλλά υπάρχουν πολλές οικογένειες που αναγκάζονται κάθε μέρα να πηγαίνουν στο κατάστημα και ξοδεύουν παραπάνω χρήματα γιατί δεν αγοράζουν μόνο ό,τι χρειάζονται αλλά και άλλα πράγματα. (SI-FG-2)

Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα έρχεται από την Βουλγαρία όπου η διαχωρισμένη γειτονιά όπου ζουν οι Ρομά επιτρέπει και παράγει ένα εσωτερικό οικονομικό σύστημα μεταξύ των κατοίκων, κάτι που επίσης βοηθάει με την έλλειψη των χρημάτων. Μια κοινή στρατηγική εδώ είναι η αγορά τροφίμων με πίστωση σε τοπικά μίνι μάρκετ.

Σε καταστήματα λιανικής πώλησης (μαγαζιά, αγορές, εστιατόρια κλπ) οι άνθρωποι δουλεύουμε ανθρώπους που ξέρουν ο ένας τον άλλον και έτσι μπορούν να εμπιστευτούν ότι θα επιστρέψουν τα χρήματα που δανείζονται. Για παράδειγμα άνθρωποι μπορούν να πωλούν είδη με πίστωση μόνο σε πελάτες που μπορούν να εγγυηθούν ότι θα επιστρέψουν τα χρήματα ως το τέλος του μήνα. Έτσι λειτουργούν κανονικά. Τα χρήματα δεν δίνονται σε τυχαίους ανθρώπους. Η γειτονιά της Fakulteta είναι μια σχετικά κλειστή κοινότητα όπου όλοι γνωρίζουν όλους. (BG-FG-1).

Η λίστα με τα ψώνια θεωρείται από ορισμένες οικογένειες σαν μια καλή στρατηγική για να διαχειριστούν τα λίγα χρήματα που έχουν: η λίστα επιτρέπει στις οικογένειες να αγοράσουν ακριβώς αυτά που η οικογένεια πραγματικά χρειάζεται χωρίς να εξαπατηθούν από τις προσφορές των σούπερ μάρκετ.

Το δεύτερο σημαντικότερο είδος εξόδων για τις οικογένειες Ρομά είναι το σπίτι, ειδικά για τα ενοίκια και τους λογαριασμούς. Κάθε εθνικό πλαίσιο παρουσιάζει μια συγκεκριμένη κατάσταση

καθώς οι συνθήκες στέγασης διαφέρουν από την μία χώρα στην άλλη: οι Ρομά μπορεί να ζουν σε σκηνές, σε διαχωρισμένες γειτονιές, σε ιδιωτικά σπίτια, σε κοινωνικές κατοικίες ή σε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα. Αυτές οι συνθήκες στέγασης επηρεάζουν με διάφορους τρόπους τα κόστη που οι οικογένειες Ρομά πρέπει να καλύψουν. Ένα παράδειγμα είναι η Ιταλική περίπτωση στην οποία οι περισσότεροι συνεντευξιαζόμενοι έχουν χρέη στον Δήμο, καθώς το ενοίκιο για προσωρινές κατοικίες για τους μετανάστες Ρομά και το έδαφος στους καταυλισμούς των Σίντι μοιράζεται μεταξύ αυτών και του Δήμου. Πολύ συχνά, οι οικογένειες δεν μπορούν να πληρώσουν τακτικά και συγκεντρώνουν χρέη τα οποία οδηγούν στο ρίσκο της έξωσης. Η Σλοβενία και η Σερβία ανέφεραν μια παρόμοια κατάσταση, όπου σπάνια πληρώνονται οι υπηρεσίες του δήμου. Σε αυτές τις περιπτώσεις τα χρέη των Ρομά με τον Δήμο σχετίζονται με τους λογαριασμούς (ηλεκτρισμός, νερό, γκάζι). Όταν η παροχή πραγματοποιείται από ιδιωτικές εταιρείες, η κατάσταση είναι χειρότερη εξαιτίας του ρίσκου αποσύνδεσης από τις υπηρεσίες ηλεκτρικού ή γκαζιού.

Τα έξοδα υγείας θεωρούνται πολύ σημαντικά, ειδικά γι' αυτές τις οικογένειες που έχουν ανάπηρα ή ηλικιωμένα άτομα. Το ποσό που ξοδεύεται για την υγεία εξαρτάται από το πόσο το Εθνικό Σύστημα Υγείας σε κάθε χώρα καλύπτει την ασφάλεια υγείας (τις προϋποθέσεις για την ασφάλεια), τα φάρμακα και τις επισκέψεις. Οι έκτακτες ιατρικές ανάγκες, η αυτο-θεραπεία και η έλλειψη εμπιστοσύνης στο σύστημα υγείας μερικές φορές οδηγούν στην επιδείνωση της κατάστασης των ανθρώπων:

Δεν αγοράζουμε φάρμακα για την θεραπεία του παππού. Δεν πιστεύει στους γιατρούς και αρνείται τις θεραπείες. Αγοράζει κάποια φάρμακα μόνο όταν η κατάσταση της υγείας του γίνεται πραγματικά δύσκολη και αισθάνεται πραγματικά άσχημα. (SRB-I-2M19)

Οι δαπάνες που αφορούν το σχολείο σχετίζονται με τα βιβλία και, σε κάποιες περιπτώσεις, λεφτά για την καντίνα. Σε περιπτώσεις όπως η Σερβία, όπου κάποιοι από τους συνεντευξιαζόμενους πάνε στο Πανεπιστήμιο, σημαντικές πηγές για σπουδαστές Ρομά είναι οι κρατικές επιχορηγήσεις. Σε άλλα πλαίσια, όπως στην Ιταλία, οι άνθρωποι βασίζονται στο ότι το σχολείο δεν θα διώξει τα παιδιά από την καντίνα απλά επειδή δεν μπορούν να πληρώσουν:

Δεν ξοδεύω τίποτα για το σχολείο. Για την καντίνα θα πρέπει να πληρώνω 130/140 ευρώ κάθε μήνα αλλά δεν τα έχω. Ευτυχώς το σχολείο δίνει φαγητό στα παιδιά μου έτσι κι αλλιώς. (IT-I-06M36)

Για τα σχολικά εγχειρίδια και άλλα είδη, όπως ρούχα, αρκετές οικογένειες Ρομά και Σίντι σε διάφορες χώρες επιβεβαιώνουν ότι δεν ξοδεύουν αλλά βασίζονται στην υποστήριξη από φίλους (δωρεές μέσα και έξω από την κοινότητα) ή τις τοπικές φιλανθρωπικές οργανώσεις. Τα ρούχα αποτελούν ένα σημαντικό είδος για την καθημερινή ζωή αλλά δεν αξιολογήθηκε ως σημαντικό από τους συνεντευξιαζόμενους. Η σημασία του να είναι καλά ντυμένοι είναι ιδιαίτερα σημαντική για τους Ρομά που πάνε στο σχολείο ή στη δουλειά εξαιτίας της σημαντικής διάκρισης εναντίον αυτών των κοινοτήτων, γι' αυτό το λόγο κάποια έξοδα γίνονται δεκτά.

Τα οχήματα και τα κόστη ταξιδιών είναι κρίσιμα για τις δουλειές της οικογένειας: τα αυτοκίνητα και τα ημιφορτηγά είναι τα πιο κοινά μέσα μεταφοράς για να πάνε στη δουλειά ή για να μαζέψουν μέταλλα. Τα κόστη που συνδέονται με τα αυτοκίνητα και τα ημιφορτηγά αφορούν κυρίως την ασφάλιση και την βενζίνη, ενώ η μηχανική συντήρηση συνήθως λύνεται μέσα από τις κοινότητες: είναι πολύ συχνό να έχουν έναν αδελφό, ένα θείο ή ένα ξάδελφο που είναι πολύ καλός μηχανικός. Αν και η ασφάλιση των αυτοκινήτων είναι πολύ ακριβή, οι άνθρωποι γενικά καταφέρνουν να την πληρώσουν στην ώρα της και σχεδιάζουν αυτό το έξοδο πολύ καιρό πριν, εξαιτίας της σημασίας της μετακίνησης για την καθημερινή ζωή και για την (ανεπίσημη) εργασία. Ένα σημαντικό έξοδο σχετίζεται με τις δημόσιες συγκοινωνίες μέσα στη πόλη που ζουν καθώς και του ταξιδιού της επιστροφής στην περίπτωση των μεταναστών.

Διερευνήσαμε επίσης τις περιστάσεις, τις αγορές και τις κοινωνικές σχέσεις που συνδέονται με την κατανάλωση. Εξαιρετικά σχετικές είναι οι γιορτές, οι κοινωνικές εκδηλώσεις όπως γάμοι, γενέθλια, βαφτίσια και κηδείες, οι οποίες θεωρούνται μεγάλης σημασίας για διάφορους λόγους: είναι εκδηλώσεις στις οποίες οι διευρυμένες οικογενειακές μονάδες, στις οποίες κάποιος μπορεί να δείξει την γενναιοδωρία και τον πλούτο τους, ενδυναμώνουν τους κοινωνικούς δεσμούς τους με άλλα μέλη της κοινότητας. Αν και τα λεφτά που ξοδεύονται σε κάθε μία από αυτές τις εκδηλώσεις δεν είναι πολλά (ένα δώρο γάμου είναι κατά μέσον όρο 30 ευρώ), είναι αρκετά συχνές μέσα στο χρόνο και καταλαμβάνουν ένα αρκετά σημαντικό μερίδιο του ετήσιου οικογενειακού προϋπολογισμού. Το γεγονός ότι οι Ρομά και οι Σίντι ξοδεύουν χρήματα για τέτοιες εκδηλώσεις, παρά το γεγονός ότι βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας, κρίνεται αρνητικά από τους κοινωνικούς λειτουργούς:

Οι Ρομά ξοδεύουν τα χρήματά τους σε πολυτελείς γιορτές: γάμους, χορούς και γενέθλια. Οι γάμοι θα πρέπει να είναι πολυτελείς: καλούνται όλοι οι άνθρωποι από την γειτονιά. «Ο γάμος είναι μια επένδυση». Τα χρήματα που δίνονται γι' αυτόν θα πρέπει να ανακτηθούν από τους επισκέπτες. (BG-I-FG1)

Πηγαίνοντας πέρα από αυτή την ισχυρή προκατάληψη, μπορούμε να δούμε ότι για τις περισσότερες οικογένειες η κοινότητα έχει πολύ μεγάλη σημασία στις καθημερινές στρατηγικές επιβίωσης. Οι γάμοι και άλλες γιορτές είναι, από τη μία πλευρά, μια ευκαιρία συγκέντρωσης συμβολικού κεφαλαίου, με την αναγνώριση και την σύσφιξη των κοινωνικών σχέσεων, σε βάρος του χρηματικού κεφαλαίου. Αποτελούν επίσης ένα κύκλωμα αμοιβαίας βοήθειας καθώς τα χρήματα που επενδύονται ανακτώνται με έναν κυκλικό και αμοιβαίο τρόπο, καθώς κάθε οικογένεια θα έχει την ευκαιρία να οργανώσει την δική της γιορτή και να προσκαλέσει τους άλλους.

Ένα από τα πιο σημαντικά αποτελέσματα της ανάλυσης των πρακτικών κατανάλωσης είναι ότι είναι εξαιρετικά συνδεδεμένες με την διαθεσιμότητα πηγών εισοδήματος. Όπως έχει ήδη υπογραμμιστεί, το αν κάποιος έχει έναν σταθερό μηνιαίο μισθό ή εάν κερδίζει χρήματα ημέρα με την ημέρα βαραίνει στους τρόπους με τους οποίους σκέφτεται για τα έξοδά του και στο πώς μπορεί να προγραμματίσει τα έκτακτα έξοδα. Οι πραγματικές συνθήκες εργασίας των περισσότερων από τους συνεντευξιαζόμενους είναι τόσο επισφαλείς που δεν μπορούν πάντα να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες, όπως η στέγαση και τα έξοδα του σχολείου.

3.3 Αναπαραστάσεις της οικονομικής επιτυχίας

Κοιτώντας τις αναπαραστάσεις της επιτυχίας, πιστεύουμε ότι, θα μπορέσουμε να καταλάβουμε καλύτερα τι επιθυμούν οι Ρομά σαν επιτεύγματα, το κύρος που συνδέεται με καταναλωτικά αγαθά και τις αξίες που συνδέονται μαζί τους. Η οικονομική επιτυχία συχνά συνδέεται με την κατοχή υλικών αγαθών όπως μεγάλα σπίτια, πολυτελή αυτοκίνητα και σικ ρούχα. Όπως έχουμε ήδη υπογραμμίσει, μία από τις πρωταρχικές ανάγκες των συνεντευξιαζόμενων είναι το σπίτι. Η πραγματική κατάσταση σχετικά με την στέγαση των Ρομά χαρακτηρίζεται από υψηλά έξοδα και χρέη, από ανασφάλεια εξαιτίας νομικών θεμάτων ή από κατώτερης ποιότητας και διαχωρισμένη διαβίωση. Όπως σημείωσαν αρκετοί συνεντευξιαζόμενοι σε διάφορες χώρες, το να είναι κάποιος πλούσιος μπορεί να του επιτρέψει κάποιες βασικές συνθήκες ασφάλειας (όπως η κατοχή ενός σπιτιού). Το σπίτι αντιπροσωπεύει το αντικείμενο που κυρίως συνδέεται με τον πλούτο και την οικονομική επιτυχία όχι μόνο επειδή μπορεί να είναι όμορφο ή με ωραία έπιπλα επιδεικνύοντας τον πλούτο του ιδιοκτήτη, αλλά επίσης επειδή μπορεί να είναι τοποθετημένο, για παράδειγμα, μακριά από διαχωρισμένες κοινότητες.

Θα φεύγαμε από το χωριό των Ρομά, θα αγοράζαμε ένα παλιό σπίτι και θα το ανακαινίζαμε. (SI-I-2M30)

Τα υλικά αγαθά συνδέονται με την κοινωνική θέση, σαν ένα κομψό αυτοκίνητο ή ρούχα, και έτσι είναι ένα μέσο κοινωνικής αναγνώρισης. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες δεν έχουν την ευκαιρία να πάνε διακοπές ή να ξοδέψουν χρήματα για διασκέδαση (να φάνε ή να πάνε έξω)· συσχετίζουν τον ελεύθερο χρόνο με την οικονομική επιτυχία. Το να είναι κανείς πλούσιος συνδέεται με την ψυχολογική υγεία και χαρακτηρίζεται από λιγότερο πρακτικές ανησυχίες σχετικά με τους φτωχούς ανθρώπους.

Κάποιοι συμμετέχοντες μίλησαν για άυλο ή πνευματικό πλούτο που σχετίζεται με τον ηθικό πλούτο ενός ανθρώπου σε αντίθεση με τον πλούτο που έχει συσσωρευτεί με λάθος τρόπους.

Για να θεωρήσεις κάποιον πλούσιο, θα πρέπει να ξέρεις πώς κερδίζει τα χρήματα.

Κατά τη γνώμη μου ένα άτομο είναι πλούσιο εάν μπορεί να επιβεβαιώσει ότι τα χρήματά του είναι καθαρά. (IT-I-08F55)

Μία δεύτερη διάκριση αφορά τις διαφορές μεταξύ του πλούτου και της επιτυχίας. Ο πρώτος συνδέεται με τα χρήματα, ανεξάρτητα του πώς αυτά αποκτήθηκαν, που επιτρέπουν την απόκτηση υλικών αγαθών που επιδεικνύουν τον πλούτο του ιδιοκτήτη τους. Αντίθετα, η επιτυχία ερμηνεύεται, από κάποιους συνεντευξιαζόμενους, στην κοινωνική της διάσταση καθώς γίνεται αντιληπτή με βάση το εκπαιδευτικό προφίλ του ατόμου. Σε αυτή την άποψη, η εκπαίδευση συντελεί στον εσωτερικό πλούτο ενός ατόμου και έχει ισχυρό αντίκτυπο στην θέση εργασίας του και στην σταδιοδρομία του.

Οι Ρομά, εξαιτίας της οικονομικής τους κατάστασης, συχνά δανείζουν και δανείζονται χρήματα από στενούς συγγενείς και φίλους και έτσι βλέπουν την γενναιοδωρία σαν μια σημαντική προϋπόθεση για την ανταλλαγή εξυπηρετήσεων μέσα στην κοινότητα, η οποία συνίσταται στην θέληση για προσφορά βοήθειας και στην πρακτική υποστήριξη στη ζωή των αγαπημένων προσώπων. Αυτού του είδους η γενναιοδωρία παραμένει στην κοινότητα, σε ένα «κλειστό μαγικό κύκλο εμπιστοσύνης» (SRB-I-8F36) για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια ενός Σέρβου συνεντευξιαζόμενου.

Μια δεύτερη μορφή γενναιοδωρίας αφορά την άυλη υποστήριξη, η οποία θεωρείται μία σημαντική πηγή γενναιοδωρίας ειδικά γι' αυτούς που δεν έχουν τίποτα υλικό να δώσουν, να δωρίσουν ή να δανείσουν. Σε αυτή τη περίπτωση η κοινωνική και συναισθηματική σύνδεση με τα μέλη του «μαγικού κύκλου» αποδεικνύεται μέσω υποστήριξης και ενθάρρυνσης.

Δεν έχω χρήματα για να βοηθήσω άλλους εκτός και εάν το θέλω... Αλλά όταν πρόκειται για άλλα πράγματα, υποστήριξη, με κάθε τρόπο, πιστεύω ότι είμαι

γενναιόδωρος και δίνω τον εαυτό μου στους άλλους ακόμα περισσότερο και από όσο το κάνω για τον εαυτό μου. (SRB-I-3M25)

3.4 Αποταμιεύσεις, επενδύσεις και πίστωση

Πολλοί συμμετέχοντες, ειδικά αυτοί που ζουν μέρα με την ημέρα, δεν κερδίζουν αρκετά χρήματα ώστε να μπορέσουν να αποταμιεύσουν καθώς η ικανοποίηση βασικών αναγκών αφήνει πολύ λίγο χώρο για αποταμίευση.

Όσοι συνεντευξιαζόμενοι αποταμιεύουν χρήματα, το κάνουν για ένα μελλοντικό αναγκαίο μεγάλο έξοδο. Στη Βουλγαρία, η ιδέα της αποταμίευσης δεν συνδέεται με την ιδέα μιας μελλοντικής ευεξίας ή με την ασφάλεια. Στην Ιταλία, η ασφάλεια αυτοκινήτου είναι ένα από τα μεγαλύτερα έξοδα που κάνει αναγκαία την αποταμίευση χρημάτων (όπως αναλύεται παραπάνω). Στην Ελλάδα, οι λόγοι της αποταμίευσης είναι μεγάλα οικογενειακά γεγονότα, όπως η ανάγκη νοσοκομειακής περίθαλψης, η γέννηση ενός μωρού, ο γάμος ενός γιου ή μιας κόρης, ο θάνατος και η κηδεία ενός στενού συγγενή ή φίλου. Στη Σλοβενία οι συνεντευξιαζόμενοι επισήμαναν ότι αποταμιεύουν ένα ποσό κάθε μήνα για ένα παιδί, για την ανακαίνιση του σπιτιού και για εξωραϊσμό. Στη Σερβία, αντίθετα, αυτοί που αποταμίευαν το έκαναν χωρίς να έχουν στο μυαλό τους κάποιο συγκεκριμένο έξοδο εκτός από ένα άτομο που αποταμίευε για να αγοράσει αυτοκίνητο.

Η αποταμίευση είναι μια στρατηγική για την αντιμετώπιση των γεγονότων της ζωής και μεγάλων περιοδικών εξόδων και έτσι γίνεται αντιληπτή για μικρές και μεσαίες χρονικές περιόδους. Δεν έχει ως κίνητρο την ιδέα της αλλαγής των γενικών συνθηκών διαβίωσης και της επίτευξη της οικονομικής επιτυχίας. Ακόμα και έτσι, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι, τουλάχιστον αυτοί που βρίσκονται σε μια λίγο καλύτερη κατάσταση, χρησιμοποιούν κάποια σχεδίαση και οργάνωση των οικονομικών της οικογένειας. Η κατάσταση δεν είναι έτσι στις οικογένειες που είναι φτωχότερες, που δεν μπορούν να προγραμματίσουν και έτσι είναι πιθανόν ακόμα λιγότεροι ικανοί να το κάνουν.

Η ιδέα της επένδυσης είναι επίσης ελαφρώς διαφορετική από την σημασία που της αποδίδεται στις οικονομικές επιστήμες. Η επένδυση σήμαινε για τους συνεντευξιαζόμενους ένα μεγαλύτερο έξοδο και όχι απαραίτητα ένα έξοδο που συνεισφέρει σε μελλοντική παραγωγή, εκτός από το παράδειγμα του αυτοκινήτου για έναν οδηγό ταξί ή γι' αυτούς που το χρησιμοποιούν σε δραστηριότητες ανακύκλωσης. Σε όλες τις χώρες μια σημαντική θέση καλύπτεται από έξοδα που σχετίζονται με τις επενδύσεις. Αυτό είναι πολύ σχετικό εάν σκεφτούμε την κατώτερης ποιότητας

κατάσταση στέγασης στην οποία φαίνεται να ζουν οι Ρομά σε όλες τις χώρες. Χειρότερης κατασκευής σπίτια μπορεί να χρειάζονται περισσότερες διορθώσεις, πιο συχνά και πιο χρονοβόρες. Στην δεύτερη θέση της ιεραρχίας των επενδύσεων οι συνεντευξιαζόμενοι τοποθέτησαν την αγορά ενός οχήματος (Βουλγαρία, Ελλάδα, Ιταλία). Η κινητικότητα συνδέεται επίσης με τους χώρους όπου ζουν καθώς σε μερικές περιπτώσεις οι καταυλισμοί είναι στα περίχωρα των πόλεων και δεν υπάρχει δημόσια συγκοινωνία. Το θέμα των μικρών επιχειρηματικών επενδύσεων προέκυψε σε συνεντεύξεις στην Σερβία και την Ελλάδα και κάποιοι συμμετέχοντες φαντάστηκαν τους εαυτούς τους ως επιχειρηματίες.

Ο άτυπος δανεισμός μεταξύ φίλων, γειτόνων και συγγενών περιγράφηκε ως μια συχνή πρακτική σε όλες τις χώρες. Σχετίζεται, από την μία πλευρά, σε κυκλώματα αμοιβαιότητας και αμοιβαίας βοήθειας, όπου εμπλέκονται μικρά χρηματικά ποσά και για μικρά χρονικά διαστήματα. Από την άλλη πλευρά, οι δυναμικές του χρέους δείχνουν την ύπαρξη, σε όλες τις κοινότητες που αναλύθηκαν, πρακτικών τοκογλυφίας. Αναγνωρίσαμε το γεγονός ότι το θέμα της τοκογλυφίας είναι δύσκολο να εξερευνηθεί αλλά παρ' όλα αυτά, ακόμα και όταν οι συνεντευξιαζόμενοι δεν μίλησαν ανοιχτά γι' αυτό, παραδέχτηκαν την ύπαρξή του. Για παράδειγμα στη Βουλγαρία, τη Σλοβενία και την Ιταλία, οι συνεντευξιαζόμενοι παραδέχτηκαν την ύπαρξή του και υπέδειξαν τα επιτόκια που υπάρχουν:

Εάν δανειστώ για παράδειγμα 100 ευρώ, θα πρέπει να γυρίσω 200. Εάν δεν γυρίσω τα χρήματα στην ώρα τους, το επιτόκιο διπλασιάζεται. Εάν δεν μπορείς να δώσεις χρήματα πίσω, αρχίζουν οι διενέξεις. Μπορούν να σε χτυπήσουν ή να πάρουν όλα όσα έχεις. Αυτό δεν έχει συμβεί σε εμένα ακόμα, αλλά αυτό συμβαίνει στα περισσότερα άτομα που δανείζονται χρήματα. (SI-I-06M34)

Οι επαγγελματίες στο focus group στη Βουλγαρία σημείωσαν ότι ο άτυπος δανεισμός είναι μια πρακτική που έχει διαφορές μεταξύ των γενεών: οι νεότεροι και περισσότερο μορφωμένοι άνθρωποι το κάνουν λιγότερο από τους παλαιότερους.

Τα άτυπα κυκλώματα χρεών και τα δίκτυα εξουσίας που αυτά καθορίζουν μέσα σε μία κοινότητα είναι σημαντικά θέματα που ξεπερνούν το απλό θέμα της διαχείρισης των οικονομικών και σχετίζονται με την σύνδεση μεταξύ της ανισότητας και της κοινωνικής σύγκρουσης. Είναι σημαντικά θέματα για να ξεδιπλωθούν σε ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης λαμβάνοντας υπόψη τα υπέρ και τα κατά από οικονομική άποψη καθώς και τον κοινωνικό και κοινοτικό αντίκτυπο αυτών των φαινομένων.

3.5 Οι σχέσεις με τις τράπεζες

Το πιο κοινό θέμα που αναδείχθηκε σε όλες τις χώρες ήταν ότι οι σχέσεις με τις τράπεζες είναι ένα θέμα εμπιστοσύνης: από την μία, οι Ρομά δεν εμπιστεύονται τις τράπεζες ενώ από την άλλη, έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε τραπεζικές υπηρεσίες, και έτσι ούτε οι τράπεζες τους εμπιστεύονται. Αυτή η αντίληψη κάποιες φορές είναι κοινή με τον υπόλοιπο πληθυσμό όπως συμβαίνει στην Βουλγαρία όπου, κατά την διάρκεια της οικονομικής κατάρρευσης το 1996, χρεοκόπησαν 17 τράπεζες και οι περισσότεροι Βούλγαροι έχασαν τις αποταμιεύσεις και την εμπιστοσύνη τους στο τραπεζικό σύστημα.

Η απεικόνιση των τραπεζών μοιάζει να είναι ένα μείγμα λαϊκών κατασκευών με αισθήματα ανασφάλειας. Στην Ιταλία, ένας συλλέκτης σίδερων 61 χρονών είπε ότι «το χρήμα πρέπει να κινείται. Πότε δεν είχα λογαριασμό στην τράπεζα γιατί είναι άχρηστο. Τα χρήματα πρέπει να κινούνται ενώ σε έναν τραπεζικό λογαριασμό είναι στατικό. Εάν βάλεις χρήματα σε ένα τραπεζικό λογαριασμό τότε είναι πολύ δύσκολο να τα χρησιμοποιήσεις» (IT-I-09M61). Στη Σερβία κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι θεώρησαν ότι οι τράπεζες ληλατούν ενώ άλλοι εξέφρασαν τις ανησυχίες τους σχετικά με τη δυνατότητα να ξεπληρώσουν τα χρέη τους ενώ ζουν σε μια οικονομικά ανασφαλή κατάσταση. Στη Βουλγαρία, από την άλλη, αισθάνθηκαν εκ των προτέρων ότι θα ήταν θύματα διακρίσεων εάν προσπαθούσαν να απευθυνθούν σε τράπεζες.

Η πρόσβαση των Ρομά στις τραπεζικές υπηρεσίες περιορίζεται για διάφορους λόγους, όπως επισημαίνεται από τους συνεντευξιαζόμενους: μια προϋπόθεση για την παροχή πίστωσης είναι ένα συμβόλαιο μόνιμης απασχόλησης, που πολλοί δεν έχουν (όπως αναδείχτηκε στην Ιταλία, τη Βουλγαρία, τη Σερβία και τη Σλοβενία), ενώ η κατανόηση τραπεζικών εγγράφων και η επικοινωνία με τα τραπεζικά καταστήματα απαιτεί ένα σχετικά υψηλό βαθμό αλφαριθμητισμού, γενικό και οικονομικό. Η έλλειψη κατανόησης των όρων και των προϋποθέσεων, μαζί με τα ασταθή εισοδήματα μπορούν να οδηγήσουν σε προβλήματα στην αποπληρωμή των χρεών όπως υπογραμμίζεται από επαγγελματίες, σχετικά με τους Ρομά στη Βουλγαρία.

Παρ' όλα αυτά υπήρχε κάποια εμπειρία με τράπεζες. Στην Ιταλία τα περισσότερα άτομα που έχουν ή είχαν μια κανονική εργασία πληρώνονται μέσω τραπεζικού εμβάσματος και έτσι οι Ρομά που δούλευαν είχαν τραπεζικό λογαριασμό. Στη Σερβία, οι περισσότεροι από τους συνεντευξιαζόμενους και οι οικογένειές τους έχουν χρησιμοποιήσει τραπεζικά δάνεια «σε παλιές ευτυχέστερες εποχές» (SRB-I-8F36) με σκοπό να αγοράσουν σπίτια, έπιπλα και οικιακές συσκευές.

3.6 Προγραμματισμός για το μέλλον

Για τις περισσότερες ακραίες καταστάσεις, ο προγραμματισμός για το μέλλον μοιάζει να είναι αδύνατος για τα ενήλικα μέλη της οικογένειας. Η κατάσταση περιγράφηκε από τις φτωχές οικογένειες που έδωσαν συνέντευξη στην Σλοβενία οι οποίες είπαν ότι αποφεύγουν να σκέφτονται για το μέλλον επειδή φοβούνται ότι τα πράγματα θα πάνε χειρότερα. Στην Ιταλία, επίσης υπήρχε ένα κύμα απαισιοδοξίας καθώς οι ήδη σπάνιες ευκαιρίες εργασίας και οι επισφαλείς συνθήκες στέγασης χειροτερεύουν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Το άγχος σχετικά με το μέλλον είναι ένα συνεχιζόμενο άβολο συναίσθημα για ορισμένα άτομα: στην Βουλγαρία, κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι δήλωσαν ότι αισθάνονται άσχημα για την ανασφάλεια που θα πρέπει να αντιμετωπίσουν, ένας είχε κρίσεις άγχους επειδή δεν αισθάνεται ικανός να παρέχει τα απαραίτητα αγαθά στην οικογένειά του. Γενικά η απεικόνιση του μέλλοντος είναι σκοτεινή, κυρίως για τους μεγαλύτερους άνεργους συμμετέχοντες, με μια οξεία αντίληψη της αντίληψης και των δυσκολιών. Η αντίληψη ότι διερχόμαστε εξαιρετικά κακούς καιρούς (λόγω της κρίσης) παραλύει τα άτομα που έχουν ακόμα περισσότερη απροθυμία να ψάξουν για λύσεις.

Κάποιοι Ρομά από Ανατολικές χώρες που συμμετείχαν στις συνεντεύξεις βλέπουν την μετανάστευση σαν μια πιθανή στρατηγική για την βελτίωση της ζωής τους στο μέλλον. Αν και οι διαθέσεις ήταν διαφορετικές από τον έναν συνεντευξιαζόμενο στον άλλον, η μετανάστευση σημειώνεται σαν μια επιλογή που είναι ανοιχτή στη Σερβία και τη Βουλγαρία, μαζί με την εικόνα της Δύσης σαν ένα καλύτερο μέρος για να ζει κανείς: *«Στο εξωτερικό περιμένω να κερδίζω πολλά και να μπορώ να ζω ευπρεπώς» (SRB-I-3M25).*

Η ολοκλήρωση της εκπαίδευσης μοιάζει να αντιπροσωπεύει μια ελπίδα ακόμα και μια εγγύηση για μια καλύτερη ζωή. Οι νέοι, μορφωμένοι άνθρωποι στη Σερβία προβάλλονται ως άτομα με σταθερές εργασίες, που ζουν ανεξάρτητα ενώ την ίδια ώρα υποστηρίζουν τις οικογένειές τους. Επίσης για κάποιους συνεντευξιαζόμενους στη Βουλγαρία, η ολοκλήρωση της εκπαίδευσης αποτελεί έναν στόχο και ένα μέσο για ένα καλύτερο μέλλον.

Κάποιοι συμμετέχοντες (στη Σερβία και η Βουλγαρία) είχαν συγκεκριμένα επιχειρηματικά πλάνα για το μεσοπρόθεσμο μέλλον για δραστηριότητες όπως μελισσοκομία, εμπόριο καθώς και για την ανάπτυξη ήδη υπάρχουσών επιχειρήσεων.

Οι ιδέες για το μέλλον είναι κυρίως ασαφείς προβολές και μη ακριβή και μη δομημένα σχέδια. Η ανάλυση των ιδεών σε στόχους και η διερεύνηση συγκεκριμένων δράσεων που επιτρέπουν την επίτευξη των στόχων μπορούν να είναι μια χρήσιμη δεξιότητα που θα πρέπει να αναπτυχθεί ώστε

να αποτραπεί η αποτυχία προγραμμάτων και να κινητοποιηθούν άνθρωποι για την επίτευξή τους.

4. Συμπεράσματα και συστάσεις

Περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως οι Ρομά, έχουν πρόσβαση σε συγκεκριμένους τομείς εργασίας και είναι σημαντικό να χρησιμοποιηθούν ανοιχτές αναλυτικές κατηγορίες ώστε να γίνουν κατανοητές οι πολυπλοκότητες των συνθηκών διαβίωσης τους. Η διάκριση μεταξύ επίσημης και ανεπίσημης εργασίας είναι θολή ενώ η ανεπίσημη εργασία και η εργασία χωρίς χαρτιά είναι διαδεδομένες στον πληθυσμό που είναι αντικείμενο αυτής της έρευνας.

Η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας απαιτεί μια συγκεκριμένη ανάλυση εξαιτίας της διπλής δομής ανισότητας στην οποία είναι εντεταγμένες: από την μία πλευρά οι δυσκολίες στην ένταξή τους στην αγορά εργασίας για λόγους εθνότητας και από την άλλη, ο καταμερισμός εργασίας μέσα στις κοινότητες για λόγους φύλου. Οι γυναίκες Ρομά δεν είναι υπεύθυνες μόνο για την οικιακή εργασία (όπως το καθάρισμα και το μαγείρεμα), την φροντίδα για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους και γενικότερα την διαχείριση του νοικοκυριού (π.χ. ψώνια) αλλά εργάζονται επίσης εκτός σπιτιού για να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα.

Ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού των Ρομά είναι άνεργο, εμπλέκεται στην ανεπίσημη αγορά και/ή εργάζεται μέρα με τη μέρα, ενώ ένα άλλο μεγάλο μέρος ζει με βάση την κοινωνική πρόνοια ή με πολύ χαμηλούς μισθούς. Ενώ οι πρώτοι έχουν δυσκολίες στο να υπολογίσουν το εισόδημά τους που είναι ακανόνιστο και ασταθές, οι τελευταίοι μπορούν με δυσκολία να φτάσουν στο τέλος του μήνα εξαιτίας της ανεπάρκειας των ποσών που λαμβάνουν. Και οι δύο περιπτώσεις απαιτούν ένα περίπλοκο σύστημα διαχείρισης χρημάτων ώστε να επιζήσουν και αυτό υποστηρίζει την ανάγκη ανάπτυξη των δεξιοτήτων οικονομικού αλφαριθμητισμού.

Αν και πολλές πτυχές σχετικά με την εμπειρία της φτώχειας είναι κοινές μεταξύ των φτωχών Ρομά και των φτωχών μη Ρομά, υπάρχουν ακόμα κάποιες ιδιαιτερότητες στην κατάσταση όπου βρίσκονται οι πρώτοι όπως ειδικό νομικό πλαίσιο και ειδικοί οργανισμοί. Είναι ο μακρόχρονος διαχωρισμός, με βάση την εθνότητα, στη ζωή και την εργασία που οδήγησε σε κάποιες μορφές στέγασης και εργασίας, όπως, για παράδειγμα, η ζωή σε «νομαδικούς καταυλισμούς» ή η συλλογή και ανακύκλωση υλικών, για να αναφέρουμε μόνο δύο παραδείγματα.

Η έρευνα επεσήμανε την ύπαρξη ενός ανεπίσημου δικτύου βοήθειας που συνδέεται με την αίσθηση του ανήκειν στην ίδια εθνική κοινότητα και χρησιμοποιείται για τον δανεισμό χρημάτων

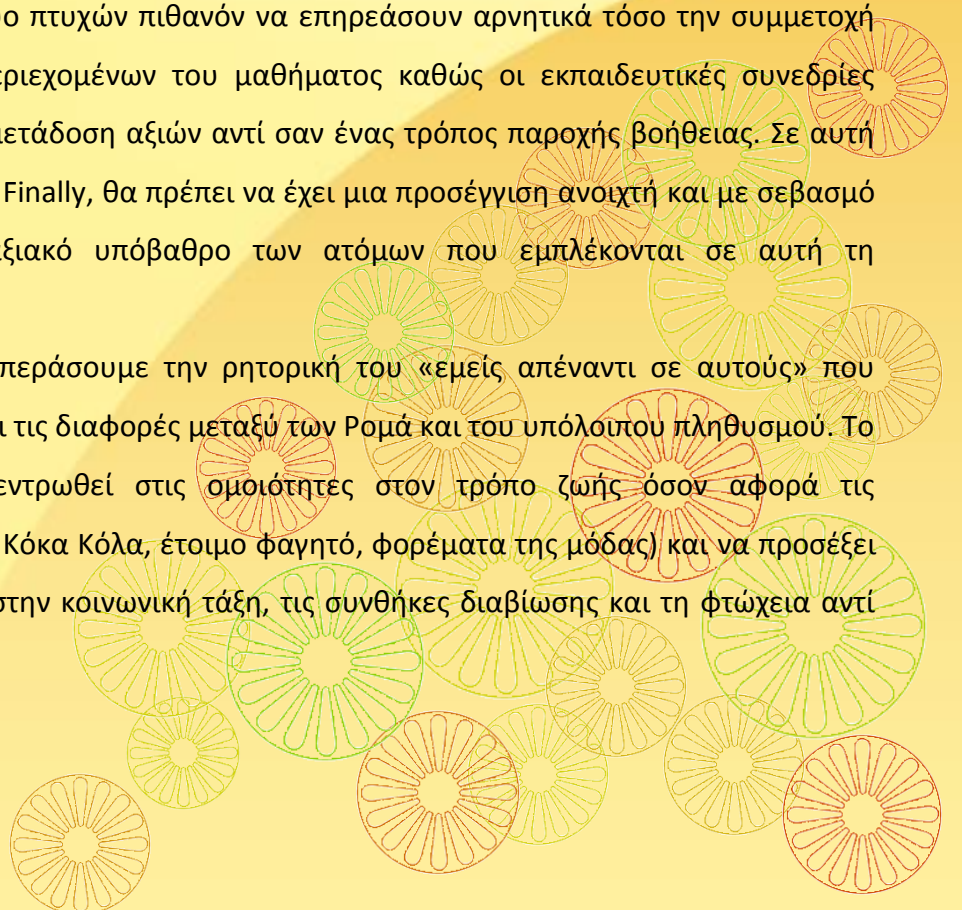
ή για την ανταλλαγή δωρεάν εργασίας. Για τους Ρομά, είναι σημαντικό να συσσωρεύσουν κοινωνικό και συμβολικό κεφάλαιο μέσα στην κοινότητα και αυτό οδηγεί σε έξοδα που κάποιες φορές κρίνονται σαν παράλογα από τους μη Ρομά, όπως αγαθά κύρους ή συνεισφορές σε γαμήλιες τελετές.

Ακόμα και εάν η επιτυχία, για τους Ρομά που έδωσαν συνέντευξη, συνδέεται με την κατανάλωση αγαθών, κινητοποιείται ακόμα από την ανάγκη εξόδου από την υπάρχουσα περιθωριοποιημένη κατάσταση, για παράδειγμα την μετακόμιση από μια διαχωρισμένη γειτονιά. Το βάρος που δίνεται στην κατάλληλη στέγαση στην εικόνα που οι Ρομά έχουν για την οικονομική επιτυχία αποκαλύπτει το ευαίσθητο σημείο της τωρινής τους κατάστασης.

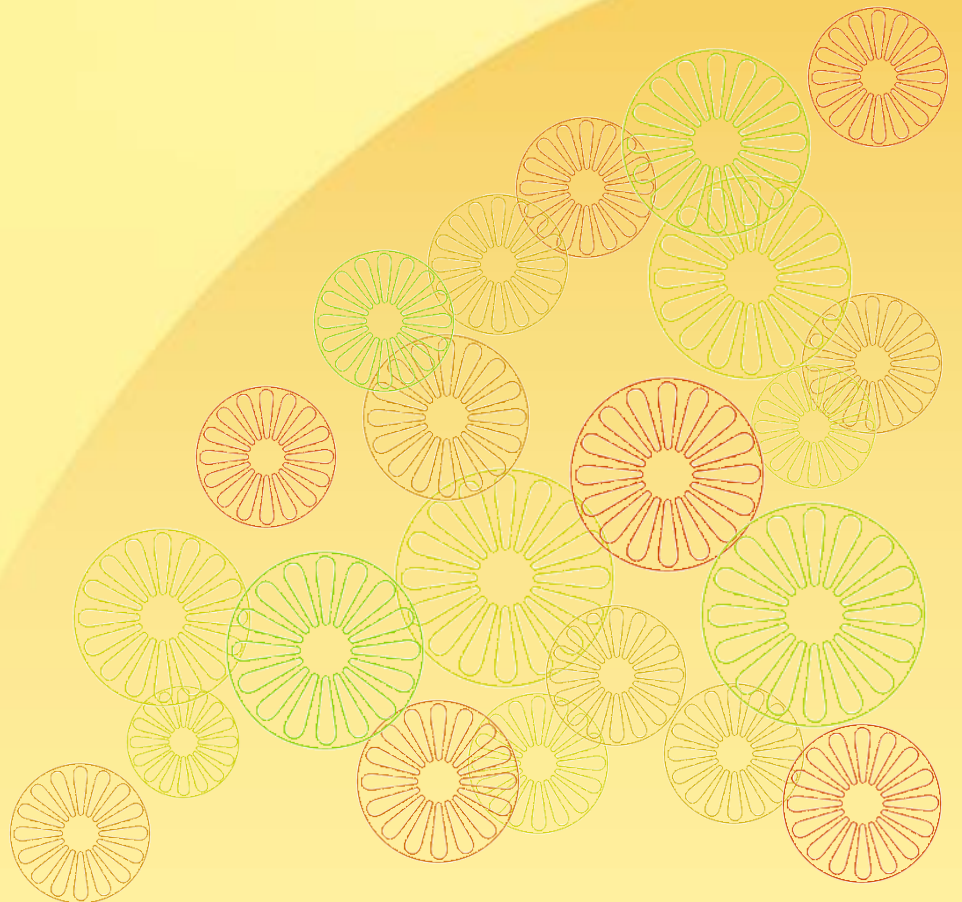
Η αναπαράσταση του τραπεζικού συστήματος χαρακτηρίζεται από αμοιβαία δυσπιστία και οι Ρομά δίνουν προτεραιότητα στις ανεπίσημες αποταμιεύσεις και σε κυκλώματα δανεισμού χρημάτων που είναι συνυφασμένα με τις κοινωνικές ιεραρχίες και τις κοινωνικές σχέσεις μέσα στην κοινότητα. Όπως και για την κατανάλωση, ο δανεισμός χρημάτων δεν είναι αποκλειστικά μια υπόθεση που αφορά τα χρήματα αλλά επίσης τις κοινωνικές σχέσεις, την εμπιστοσύνη και τους προσωπικούς κύκλους μέσα σε μια κοινότητα.

Πολλές συστάσεις για την εκπαίδευση ενηλίκων σχετικά με τον οικονομικό αλφαριθμητισμό των Ρομά ήρθαν στο φως από αυτή την έρευνα. Τα χρήματα είναι ένα πολύ ευαίσθητο θέμα, πόσο μάλλον όταν σε διάφορες χώρες υπάρχει πρόβλημα δυσπιστίας μεταξύ των Ρομά και των κοινωνικών λειτουργών, των ερευνητών και των εκπαιδευτών που εμπλέκονται. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο πτυχών πιθανόν να επηρεάσουν αρνητικά τόσο την συμμετοχή όσο και την αποδοχή των περιεχομένων του μαθήματος καθώς οι εκπαιδευτικές συνεδρίες μπορεί να ειπωθούν σαν μια μετάδοση αξιών αντί σαν ένας τρόπος παροχής βοήθειας. Σε αυτή την προοπτική, το μάθημα του Finally, θα πρέπει να έχει μια προσέγγιση ανοιχτή και με σεβασμό απέναντι στο διαφορετικό αξιακό υπόβαθρο των ατόμων που εμπλέκονται σε αυτή τη δραστηριότητα.

Είναι επίσης σημαντικό να ξεπεράσουμε την ρητορική του «εμείς απέναντι σε αυτούς» που ενισχύει ακόμα και αναπαράγει τις διαφορές μεταξύ των Ρομά και του υπόλοιπου πληθυσμού. Το μάθημα θα πρέπει να επικεντρωθεί στις ομοιότητες στον τρόπο ζωής όσον αφορά τις καταναλωτικές συνήθειες (π.χ. Κόκα Κόλα, έτοιμο φαγητό, φορέματα της μόδας) και να προσέξει όταν οι διαφορές οφείλονται στην κοινωνική τάξη, τις συνθήκες διαβίωσης και τη φτώχεια αντί στην εθνότητα.

Το μάθημα θα πρέπει να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στα χαρακτηριστικά των εκπαιδευομένων και, στη βάση των ιδιαιτεροτήτων, να χτίσει και να εφαρμόσει τις πιο κατάλληλες και συνεκτικές τεχνικές διδασκαλίας, να δουλέψει πάνω στην κινητοποίηση των συμμετεχόντων, να εμπλέξει ανθρώπους με επιρροή στο νοικοκυριό, να χρησιμοποιήσει οπτικές και συμμετοχικές τεχνικές (να αποφύγει τα μετωπικά μαθήματα και να παρακινήσει τους συμμετέχοντες στην παραγωγή των δικών τους περιεχομένων).

Αναφορές

- Bodewig, C., & Sethi, A. (2005), *Siromaštvo, socijalna isključenost i etnička pripadnost u Srbiji i CrnojGori: Slučaj Roma*, (2013 July 30th) Ανακτήθηκε από:
http://siteresources.worldbank.org/INTROMA/Resources/SERBIAN_sam.roma.poverty.pdf
- European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (2006), *Roma and Travellers in Public Education. An Overview of the Situation in EU Member States*. Vienna: EUMC, 2006.
- The European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2009) *Housing Conditions of Roma and Travellers in the European Union. Comparative report*. (2009 October 29th) Ανακτήθηκε από:
http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_housing_conditions_en.pdf
- The European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) and UNDP (2012), *The situation of Roma in 11 member states. Survey results at a glance*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.
- Fondazione Casa della carità "Angelo Abriani" (2012), *EU Inclusive. Rapporto Nazionale sull'Inclusione Lavorativa e Sociale dei Rom in Italia*. (2013 July 30th) Ανακτήθηκε από:
<http://www.casadellacarita.org/eu-inclusive/rapporto.html>
- Fundacion Secretariado Gitano (2009), *Health of the Roma Population, analysis of the situation in Europe. Bulgaria, Czech Republic, Greece, Portugal, Romania, Slovakia, Spain*. Madrid: Fundacion Secretariado Gitano.
- Jakšić, B., & Bašić, G. (2002), *Romska naselja, uslovi života i mogućnosti integracije Roma u Srbiji – Rezultati socijalnog istraživanja, Centar za istraživanje etniciteta*, (2013 July 20th) Ανακτήθηκε από:
https://www.ercbgd.org.rs/%2Fen%2Fcomponent%2Fdocman%2Fdoc_download%2F4-romi-u-srbiji.html&ei=99hIUjzD4e60QXhsIDgDg&usg=AFQjCNEPQnk-cvV1WkmKn__F3DijA_eY_w&bvm=bv.55123115,d.bGE
- Kolthof, W., Lukáč, M. (2003), *Zlepšenie podmienok pre vstup mladých Rómov na trh práce, SK 0002.01 a grantovej úlohy VEGA č. 1/0457/03 Kvalita života – kvalitou sociálnej práce a vzdelávania dospelých*. Available at: <http://www.ff.unipo.sk/kvdsp/download/Zbrnk/ZbrnkPHARE-VEGAPrsv2003.pdf>
- Korpič Horvat, E. (2010), *Zaposlovanje Romov v Sloveniji. In: Romi in zdravje. Zbornik prispevkov nacionalnih konferenc*. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- National statistics institute of Bulgaria (2011), *Nationwide census, final results [Data file]*. (2013 July 30th) Retrieved from: <http://www.nsi.bg/EPDOCS/Census2011final.pdf>
- Piasere (2004) *I rom d'Europa. Una storia moderna*. Roma: Laterza.
- Varga, R., Friškič, S. (2013), *Strategija razvoja romske skupnosti v Pomurju do leta 2020. Pregled stanja, vizija razvoja, programi in projekti za razvoj romske skupnosti v Pomurju*. Murska sobota: Regionalna razvojna agencija Mura
- Mestna Občina Novo mesto (2013), *Osnutek strategije reševanja romske tematike v Mestni občini Novo mesto – prva obravnava*.
- Vlada Republike Slovenije (2010), *Poročilo o položaju romske skupnosti v Sloveniji*. Uradni list, št. 33/2007, oktober 2010.
- UNDP Srbija (2006), *Pod rizikom: Socijalna ugroženost Roma, izbeglica i interno raseljenih lica u Srbiji*, (2013 August 5) Retrieved from: <http://www.inkluzija.org/biblioteka/Izvestajpodrizikom.pdf>
- Urad Republike Slovenije za narodne manjšine (2006), *Splošne informacije o romski skupnosti v Sloveniji*, 4.12.2006. (2013 August 22th) Ανακτήθηκε από:
<http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/IzrednaGradivo3.pdf>

RAZVOJNO
IZOBRAŽEVALNI
CENTER NOVO MESTO

UNIVERSITY OF PIRAEUS
RESEARCH CENTER

ΤΕΧΝΙΚΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ
Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης

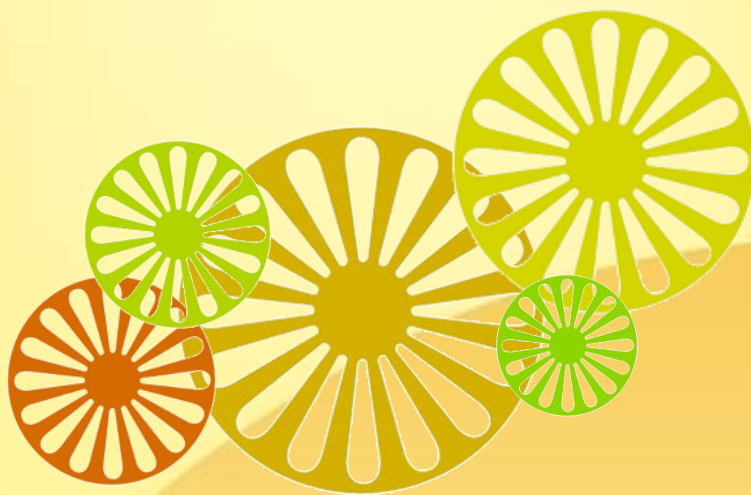
CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

336:37.014.22(4=214.58)(0.034.2)

DIACHEIRIZÓMENOI ten abebaióteta. Éreyna páno ston oikonomikó alphabetismó ton oikogeneiόν Romá se éxi chóres [Elektronski vir] / [syggrapheís Oana Marcu ... [et al.] ; metaphrastés Aléxandros Diamantés-Mpaláskas]. - El. knjiga. - Novo mesto : Kéntro anáptyxes kai ekpaídeyses, 2015

ISBN 978-961-6985-06-2 (pdf)

1. Marcu, Oana
282013696

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟ

Ο κύριος στόχος του έργου είναι, ως εκ τούτου, να αυξήσει το επίπεδο των χρηματοοικονομικών γνώσεων στους ενήλικες Ρομά και να τους ενημερώσει σχετικά με τις διαφορετικές καταναλωτικές υπηρεσίες. Κατ' αρχάς, εφαρμόζοντας μία ενιαία μεθοδολογία, θα ερευνήσουμε σε όλες οι χώρες –εταίρους ποιες είναι οι γνώσεις των Ρομά σε αυτόν τον τομέα. Έχουμε πραγματοποιήσει καθοδηγούμενες ατομικές συνεντεύξεις με Ρομά, με δύο συμβουλευτικές επιστημονικές ομάδες οι οποίες ασχολούνται με θέματα των τσιγγάνων και με σημαντικούς εκπροσώπους της Κοινότητας των Ρομά. Επιπλέον, μελετώντας διαφορετικά παραδείγματα, ερευνήσαμε κυρίως πώς, μορφωμένοι Ρομά, διαχειρίστηκαν με επιτυχία τα οικονομικά της οικογένειάς τους. Με βάση την έρευνα αυτή, αναπτύξαμε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για το πώς να διαχειριστεί κάποιος αποτελεσματικά τα οικονομικά μιας οικογένειας, να μπορεί να είναι ενημερωμένος καταναλωτής, να αποταμιεύει και να δαπανά με σύνεση κλπ. Συνοδεύεται από μεθόδους εκμάθησης και διδασκαλίας, προσαρμοσμένες στις ανάγκες της μειονότητας των Ρομά και επικεντρωμένες στην απόκτηση πρακτικών δεξιοτήτων ώστε να εξασφαλίσουν καλύτερη ποιότητα ζωής. Το πρόγραμμα και τα εργαλεία εκμάθησης θα αξιολογηθούν μέσω πιλοτικών δράσεων, θα βελτιωθούν και θα δημοσιευθούν σε όλες τις γλώσσες των εταίρων στο τέλος του έργου.